

**Ziariști străini urmăriți de Securitate după revolta de la Brașov
(1987)**

[Foreign journalists surveilled by the Romanian Securitate after the 1987 Brașov rebellion]

Oana IONEL DEMETRIADE

The one-party system and the political police in socialist countries believed that all foreign citizens coming into these countries, especially those coming from capitalist countries, were if not enemies, at least spy suspects or agents of “contamination” of Romanian subjects with “unhealthy” ideas. For these reasons, during the Cold War, the Romanian Securitate drafted a series of strategies for surveillance and strict control of foreigners during their time in Romania. Especially journalists, who were working without the control of censorship and did not observe the directions of the official propaganda, had to undergo permanent harassment so that they were either influenced, or discouraged to give up on their critical take on the politics of the Bucharest regime.

Based on unpublished documents in the archive of the former Romanian Securitate, this study proposes to analyse the legislation on the status of foreigners in Romania in the '80s and on how to be a journalist, and also to analyse the internal orders of the Ministry of Internal Affairs (Securitate and Militia), based on which the surveillance of foreign journalist was carried out; it will also present two case studies, which reflect various control methods used by the political police.

After analysing the above mentioned documents, the aim of the strict control of foreign journalists, as employed in all units of the Ministry of Internal Affairs, as well as party and state institutions (the Ministry of Internal Affairs, Agerpres, the Department for Propaganda, Press and Radio-Television of the Central Committee of the Romanian Communist Party, the Ministry of Tourism, etc.), was – using the spy prevention narrative – to forbid to inform accurately the international public opinion on the situation in Romania, to forbid meeting with and sending messages to any regime opponents and asking any uncomfortable questions, which were asked in democratic countries, despite all the international agreements which Romania had undertaken. At the same time, the employees of the Ministry of Internal Affairs were capable to take some seriously tough measures against foreign journalists, including arrest and investigation, without

ensuring the protection of foreign embassies of the countries from where these journalists were coming.

Keywords: political police, freedom of the press, censorship, human rights, surveillance.

La 15 noiembrie 1987, greva pornită cu o seară înainte într-o secție a Întreprinderii de Autocamioane Brașov (fosta „Steagul Roșu”), s-a transformat într-o revoltă publică, muncitorilor alăturându-li-se mii de cetățeni, nemulțumiți de viața pe care o trăiau în „Epoca de aur”. Protestul, inițial sindical, a căpătat, treptat, accente politice, iar la județeană de partid s-au distrus însemnele puterii: tablouri ale lui Nicolae Ceaușescu, steaguri ale PCR, mobilier, documente etc. Sute de participanți la cea mai mare revoltă anticomunistă din România anilor '80 au fost brutalizați în anchetele de la Brașov, câțiva zeci au fost duși în celulele Securității și ale Miliției din București, unde s-a decis lotul celor 61 de muncitori, care au fost condamnați (la 3 decembrie 1987) la pedepse cu obligarea la muncă corecțională și deportați în localitățile de origine.

Nemulțumirile erau generale, iar la Brașov se denunțaseră adevărații vinovați, astfel că misiunea principală a autorităților a fost limitarea pagubelor de imagine (în țară și în străinătate), prin interzicerea publicării oricărei știri despre revoltă, pe principiul dacă nu se vorbește – nu s-a întâmplat. În țară, cenzura a avut succes. Pe canale neoficiale, însă, au fost transmise informații în străinătate, astfel că știrea despre revoltă a fost intens prezentată și dezbătută în Occident, iar datorită posturilor de radio care difuzau programe în limba română (Europa liberă, Vocea Americii, BBC etc.) au aflat și cetățenii români. Din cauza opacității regimului de la București, zeci de ziariști străini și-au propus să se documenteze la fața locului și să discute despre situația din România, creând noi probleme pentru autorități.

Pe baza unor documente inedite, îmi propun să analizez limitele informaționale, logistice, juridice și operative impuse jurnaliștilor străini în România anilor '80. O întreagă infrastructură a cenzurii, oficial desființată, apare, astfel, într-o lumină distinctă. Legislația publică și secretă (ordine ale Ministerului de Interne – Securitate și Miliție), strategiile operative, obsesia controlului șamd. sunt personajele principale ale acestor rânduri. Două studii de caz vor ilustra acest vast mecanism de control al tăcerii.

Străinii în legislația românească (valabilă în anii '80)

La 17 decembrie 1969, Marea Adunare Națională a votat „Legea privind regimul străinilor în Republica Socialistă România” (Legea nr. 25/1969). Principiul noului act normativ era că, pe teritoriul țării, străinii aveau toate drepturile cetățenilor români (cu excepția celor politice), dar și cele recunoscute prin alte legi sau tratate internaționale la care RSR era parte¹.

Pentru intrarea în România, străinii aveau nevoie de o viză valabilă, acordată de misiunile diplomatice și oficiile consulare din străinătate. Cu titlu de excepție, vizele turistice se puteau obține și la punctele de trecere a frontierei. Autoritățile puteau refuza viza unei persoane care „a acționat împotriva intereselor României” sau pentru care existau „indicii temeinice că venind în țară ar putea acționa împotriva intereselor statului român”, celor care li s-a ridicat dreptul de ședere în țară, au fost expulzați sau declarați indezirabili etc.² Străinilor li se putea limita deplasarea în teritoriu din cauze care țineau de ordinea publică sau securitatea statului, măsură aplicată de MAI³. Un articol legifera ridicarea sau limitarea dreptului de ședere în România. Dacă în prima parte se sancționa încălcarea legii române, partea a doua era ambiguă și lăsa spațiu maxim de manevră pentru poliția politică: se ridica sau se limita dreptul de ședere „aceluia care prin atitudinea sau comportarea sa a adus prejudicii intereselor statului român”. Străinii aveau obligația să se prezinte „de îndată” la organul de stat care îi invita pentru clarificarea unei situații, iar dacă li se ridica dreptul de ședere, trebuiau să părăsească țara în 48 de ore⁴.

În „Instrucțiunile” Consiliului Securității Statului pentru aplicarea legii⁵, se preciza că evidența, la zi, a tuturor „cetățenilor din statele capitaliste, care trec frontiera de stat a Republicii Socialiste România, a străinilor veniți din țările socialiste pe raza municipiului București, precum și a tuturor străinilor care se află în tranzit prin țară” se ținea de Centrul de Evidență, Dispecerat și Arhivă din CSS, pe baza comunicărilor de la punctele de frontieră (prin telex sau telefon). Străinii „care fac obiectul muncii de securitate” erau înscrși într-o evidență specială, iar informații despre

¹ Articolul 1 – Arhiva Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității (în continuare se va cita ACNSAS), fond Documentar, dosar nr. 7929, vol. 14, f. 4v. În „Expunerea de motive”, pentru a se accentua că legea aduce o concepție nouă față de Decretul nr. 260/1957, se preciza că ea reflectă „poziția adoptată de țara noastră în recunoașterea drepturilor omului, în conformitate cu principiile înscrise în diferite acte internaționale la promovarea cărora România a contribuit în mod activ” (*ibidem*, f. 3).

² Articolele 3 și 4 – *ibidem*, ff. 4v-5.

³ Articolul 18 – *ibidem*, f. 6. De exemplu, vezi lista zonelor și itinerariilor în care era interzis accesul cetățenilor străini, elaborată în 24 mai 1980 la idem, dosar nr. 13101, vol. 15, ff. 89-92. La începutul lunii decembrie 1974, Consiliul de Stat al RSR a interzis persoanelor fizice să cazeze străini, locurile de cazare fiind asigurate doar de către stat, prin rețeaua de hoteluri, moteluri, campinguri, cămine și fondul de locuințe al organizațiilor socialiste (Decretul nr. 225 din 6 decembrie 1974, „Buletinul Oficial al RSR” nr. 154 din 9 decembrie 1974).

⁴ Articolele 20, 21 și 22 – ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 7929, vol. 14, f. 6v.

⁵ Instrucțiuni nr. 20 din 15.02.1971 (*ibidem*, vol. 17 – broșură). În 1983, s-au făcut câteva modificări, mai ales în privința evidenței străinilor – Ordinul ministrului de Interne nr. D/0155/20.10.1983 (idem, dosar nr. 13074, vol. 28, ff. 1-5).

aceștia puteau fi cerute și de organele de Miliție, care, la rândul lor, țineau evidența străinilor care se aflau, temporar sau definitiv, pe raza lor de competență⁶. La graniță, apoi la locul cazării, cetățenilor străini li se cerea să completeze formulare-tip, în care, pe lângă datele personale, declarau scopul vizitei, perioada, locul unde se vor caza etc.⁷ Dacă încălcau legea, străinii puteau fi reținuți, după obținerea aprobării de la conducerea CSS sau a MAI, iar în cazul prinderii în flagrant, reținerea era raportată, imediat, telefonic, la una dintre cele două instituții⁸.

Un act normativ care avea mențiuni explicite în legătură cu ziariștii străini era „Legea privind apărarea secretului de stat în Republica Socialistă România” (Legea nr. 23 din 17 decembrie 1971). Articolul 14 interzicea contactele românilor cu anumiți ziariști străini: „Se interzice cetățenilor români de a avea orice fel de legătură cu posturile de radio și televiziune ori cu organele de presă din străinătate, care, prin acțiunile lor, desfășoară o activitate de defăimare sau contrară intereselor statului român”. Articolul 15 îl completa: în țară și în străinătate, cetățenii români puteau acorda interviuri ziariștilor străini, „pentru probleme ce privesc interese politice, social-economice, de apărare și tehnologic-științifice ale statului român”, numai cu aprobarea ministerului sau a autorității centrale căreia îi era subordonat sau, în cazul celor care nu lucrau, a prim-secretarului județean / al municipiului București⁹.

Aceste prevederi ambigue (nici un cetățean român nu avea instrumentele pentru a verifica dacă ziaristul care-i punea întrebări defăimase țara sau intenționa s-o facă ori dacă intenționa să realizeze ceva contra RSR) sau extrem de largi (cuprindeau, practic, majoritatea punctelor de interes pentru informarea opiniei publice) însemnau, în realitate, că românilor li se interzicea să fie surse de documentare pentru toți ziariștii străini. Legea română încălca, astfel, Art. 19 din *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*, care stipula: „1. Nimeni nu trebuie să aibă de suferit din cauza opiniilor sale. / 2. Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare; acest drept cuprinde libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei de orice fel, indiferent de frontiere, sub formă orală, scrisă, tipărită ori artistică sau prin orice alt mijloc, la alegerea sa”¹⁰.

⁶ Idem, dosar nr. 7929, vol. 17, pp. 10-11.

⁷ Anexele nr. 5 și 6 ale Instrucțiunilor nr. 20/1971 – *ibidem*, pp. 37, 39.

⁸ *Ibidem*, p. 18.

⁹ <https://lege5.ro/gratuit/gyydgms/legea-nr-23-1971-privind-apararea-secretului-de-stat-in-republica-socialista-romania> (accesat la 28.05.2023).

¹⁰ Libertatea de exprimare atrăgea obligații și răspunderi speciale și putea fi limitată, prin lege, numai pentru a se respecta drepturile sau reputația unui terț și a se apăra securitatea națională, ordinea publică, sănătatea sau moralitatea publică – alineatul 3 al Articolului 19, *Pact internațional din 16 decembrie 1966 cu privire la drepturile civile și politice*, publicat în „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, partea I, nr. 146 din 20 noiembrie 1974 -

Pentru aplicarea legii, s-a emis Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 18 din 14 ianuarie 1972 „privind modul de stabilire a relațiilor organizațiilor socialiste și salariaților acestora cu misiunile diplomatice acreditate în Republica Socialistă România, oficiile consulare, organizațiile sau reprezentanțele statelor străine și cetățenii străini”¹¹, care a fost secretă. Articolul 6 stipula contactele cu ziariștii. Organizațiile socialiste puteau avea relații cu jurnaliștii străini doar prin intermediul MAE, care organiza vizitele de documentare, inclusiv deplasările prin țară. Pentru cei veniți pe cont propriu, Uniunea Ziariștilor se ocupa de programe¹² (se subînțelege, dacă era solicitată).

Străinii aveau acces doar în sectoare și pe itinerarii pentru care obținuseră aprobare, discuțiile se purtau în spații anume amenajate, numai cu persoanele desemnate de către conducere, în prezența șefului sau al unui angajat de la protocol. HCM-ul prevedea sarcini speciale pentru compartimentele de protocol, ai căror salariați erau angajați sau numiți cu acordul CSS. Salariatul care lua contact cu străinii era obligat să scrie o „notă de convorbire”, în termen de 24 de ore¹³. Dacă în discuție apăreau și „probleme ce interesează securitatea statului”¹⁴, cei implicați erau obligați să scrie note distincte, „în care va fi redat în mod fidel conținutul discuțiilor purtate, arătându-se atât întrebările formulate de interlocutor cât și răspunsurile date de salariat, precum și durata discuțiilor”¹⁵. Ambele tipuri de note erau predate conducătorului organizației socialiste, care informa pe cale ierarhică și, dacă era cazul, MAE, iar cele ce priveau securitatea statului erau trimise la CSS, în termen de 24 ore¹⁶. În practică, indiferent de natura discuțiilor, aceste note erau trimise Direcției Contraspionaj a Securității, când oaspetele era un diplomat sau un ziarist străin.

Instituția care supraveghea respectarea acestor prevederi era Securitatea, care, periodic, realiza controale în „obiectivele” vizitate de cetățeni străini¹⁷.

<https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/82590> (accesat la 14.08.2023). Legea română interpreta libertatea de exprimare ca fiind contrară, pe de-a-ntregul, securității naționale și o interzicea fără nici o nuanță.

¹¹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 123, vol. 9, ff. 124-134.

¹² *Ibidem*, f. 126.

¹³ Documentul avea o structură strictă: „locul sau împrejurarea care a ocazionat discuția, din inițiativa cui, conținutul fidel al discuției și durata”, precum și, „în mod obligatoriu, problemele ce au fost aduse în discuție în afara tematicii aprobate, care interesează organizația socialistă, precum și răspunsurile ce au fost date” (*ibidem*, f. 128).

¹⁴ Sintagma era explicată la capitolul 22: „încercări de a obține informații, date și documente secrete de stat, precum și informații, date și documente care deși nu constituie secrete de stat nu sunt destinate publicității, încercări de provocare, de corupție, de instigare la acțiuni ostile împotriva orânduirii sociale și de stat, de favorizare a unor relații cu alte persoane sau solicitarea de informații cu privire la alți salariați, relații neoficiale între salariați și diplomați sau alți cetățeni străini, atitudinea organelor oficiale, de poliție și vamale străine în cazul deplasărilor în străinătate, precum și orice alte acțiuni prin care s-ar aduce prejudicii intereselor statului român” (*ibidem*, f. 132).

¹⁵ *Ibidem*, f. 128.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Vezi Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Controlul informațiilor în România socialistă, 1965-1989*, II, în „Arhivele totalitarismului”, anul XV, nr. 56-57, 3-4/2007, pp. 89-91.

Pentru a trasa noi restricții în contactele directe cu străinii, la sfârșitul lunii decembrie 1985, președintele RSR, Nicolae Ceaușescu, a semnat Decretul nr. 408/1985 „privind unele măsuri referitoare la apărarea secretului de stat și la modul de stabilire a relațiilor cu străinii”¹⁸, care a fost valabil în același timp cu Legea nr. 23/1971. Acest decret, deși nu are un articol dedicat ziariștilor, a impus limite pentru toți străinii¹⁹, iar șefii de protocol din instituțiile importante redevineau ofițeri activi sau, cu totul excepțional, în rezervă ai Securității²⁰. Cadrele erau furnizate de UM 0500/A – Serviciul independent pentru apărarea secretului de stat, respectarea normelor de relații cu străinii și a relațiilor de protocol –, unitate independentă în DSS, înființată în decembrie 1985²¹.

Popularizarea acestor legi²² a avut rezultatul dorit de autorități: în anii '70 și '80, foarte puțini cetățeni români își asumau riscul să stea de vorbă cu străinii, indiferent dacă aceștia erau sau nu ziariști²³. Persoanele necunoscute, care vorbeau într-o limbă străină sau în limba română cu accent străin erau bănuite și că ar fi agenți ai Securității, cu misiunea de a induce în eroare cetățenii români pentru a fi pedepsiți.

Legislația presei din RSR

În anii '70-'80, activitatea presei în RSR era reglementată prin mai multe acte normative: „Legea presei” (Legea nr. 3/1974), Decretul Consiliului de Stat „privind organizarea și funcționarea Radioteleviziunii Române” (Decretul nr. 473/1977) și Decretul Consiliului de Stat „privind organizarea și funcționarea Agenției Române de Presă «Agerpres»” (Decretul nr. 474/1977). Acestea, emise de autoritățile române spre finalul negocierilor acordurilor Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa sau la puțin timp după semnarea Actului Final de la Helsinki, pe lângă controlul ziariștilor români, prevedeau și limite pentru activitatea ziariștilor

¹⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13101, vol. 7, ff. 89-96.

¹⁹ De exemplu, străinii, inclusiv cei care se ocupau cu supravegherea producției pentru export, aveau acces în întreprinderi și instituții doar în sălile de protocol, poligoane și locuri special amenajate (Articolul 2 – *ibidem*, f. 89).

²⁰ În perioada 1966-1973, doar la unele ministere, serviciile de protocol fuseseră încadrate cu ofițeri de Securitate (Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *art. cit.*, p. 94).

²¹ *Ibidem*, pp. 94-95.

²² Vezi Decretul nr. 468 din 20 decembrie 1971 „privind unele măsuri de îmbunătățire a activității de aplicare și de popularizare a legislației”, în Ministerul de Interne, Serviciul Cultural, Presă și Editorial, *Culegere de acte normative pentru uzul lucrătorilor Ministerului de Interne*, 1973 – ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 8712, vol. 1, partea 1, pp. 456-464. Popularizarea legislației era și o „activitate preventivă” a DSS – „Acțiunile de conlucrare cu celelalte organe de stat, cu organismele democrației muncitorești-revoluționare, cu organizațiile de masă și obștești, cu masele largi populare” (vezi definierea mai exactă a termenilor la Departamentul Securității Statului, *Instrucțiuni nr. D-00190/1987 privind organizarea și desfășurarea activității informative a organelor de securitate*, 1987 (broșură) – *ibidem*, partea 13, pp. 11-12).

²³ Bruno Crimi, reporter la revista „Panorama” din Milano, în timpul vizitei în România de la sfârșitul lunii noiembrie 1987 (cu viză de turist) a spus unei cunoaștințe: „românilor le este frică să intre în contact cu străinii, pentru a nu avea neplăceri» și «că a fost și în alte țări est-europene, dar n-a simțit această teamă a cetățenilor»” (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 542481, f. 4).

străini în România. Așa cum remarca Patricia González Aldea, deciziile puterii de la București nu respectau principiile liberei circulații a informațiilor și îngreădeau condițiile de lucru ale ziariștilor străini, chiar dacă aceștia proveneau din statele semnatare ale Acordului²⁴.

Un singur exemplu, din „Expunerea de motive”, reflectă discrepanța dintre libertatea presei din țările democratice și rolul său România comunistă, limitat în a transmite doar mesajele partidului unic²⁵: „Potrivit legii, presa își desfășoară activitatea sub conducerea Partidului Comunist Român – forța politică conducătoare a întregii societăți din țara noastră –, slujind, prin întreaga sa activitate, cauza poporului, interesele supreme ale națiunii socialiste”²⁶. Ziaristul era obligat să militeze „pentru aplicarea în viață a politicii Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate”, iar între datoriile sale erau: „să contribuie cu toată capacitatea sa la îndeplinirea funcțiilor social-politice ale presei, așa cum sunt stabilite de prezenta lege și în documentele Partidului Comunist Român” și „să slujească cu devotament cauza socialismului și comunismului, să lupte pentru aplicarea în viață a politicii interne și internaționale a partidului și statului”²⁷.

La capitolul dedicat colaborării internaționale, o secțiune se intitula „Corespondenții de presă străini în Republica Socialistă România”. Ei puteau fi acreditați permanent sau temporar, pentru cei din prima categorie fiind nevoie de acordul MAE; ziariștii erau obligați să respecte un program stabilit în prealabil și, chiar dacă nu se preciza explicit, nu aveau voie să-și culeagă informațiile de la orice român: „În exercitarea atribuțiilor lor în Republica Socialistă România, corespondenții de presă străini se bucură de sprijinul autorităților române în vederea obținerii, din partea persoanelor autorizate și instituțiilor, a materialelor documentare necesare bunei desfășurări a activității lor. / Corespondenților de presă străini li se facilitează vizite de documentare, convorbiri, interviuri și participarea la acțiuni cu caracter național sau internațional”²⁸.

²⁴ Patricia González Aldea, *Helsinki 1975. Începutul sfârșitului. Degradarea regimului din România și singularitatea lui în blocul de Est (1975-1990)*, traducere din limba spaniolă de Alexandra Reocov, București, Editura Curtea Veche, 2008, p. 208. Cercetătoarea spaniolă oferă câteva exemple de discursuri și articole ale reprezentanților puterii din RSR în legătură cu profesia de ziarist (pp. 208-223), accentuând pe „caracterul său politic”, jurnalistul fiind considerat „un activist de partid” (Pânzaru P., *Profilul politic și profesional al ziaristului comunist*, Facultatea de Ziaristică a Academiei Ștefan Gheorghiu, București, 1983, pp. 2-3 *apud* Patricia González Aldea, *op. cit.*, p. 211).

²⁵ Vezi Ilarion Țiu, *Politici de ideologizare a mass-media în perioada regimului comunist - <https://revistasferapoliticii.ro/sfera/173/art17-Tiu.php> (accesat la 16.07.2023)*.

²⁶ „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, partea I, nr. 48, 1 aprilie 1974, p. 2.

²⁷ Articolele 39 și 40 – *ibidem*, p. 6.

²⁸ *Ibidem*, pp. 9-10.

Spre deosebire de țările occidentale, în România instituțiile nu făceau conferințe de presă pentru ca reprezentanții lor să răspundă întrebărilor ziariștilor. În mod excepțional, la reuniuni politice importante, unde erau și invitați din străinătate, se organizau discuții cu ziariștii acreditați cu acel prilej (români și străini), dar cei desemnați de autorități să răspundă întrebărilor transmiteau doar mesaje goale de conținut, repetând propaganda oficială și ocolind răspunsurile la întrebările incomode²⁹. Totodată, inclusiv ziariștii români semnalau că respectarea deontologiei profesionale, clamată de colegii lor din străinătate, de a se informa cel puțin din două surse, era suspectă și ascundea, de fapt, alte interese³⁰.

Pentru presa scrisă, Agerpres era instituția-cheie în relația ziariștilor străini cu autoritățile din RSR, care negocia și stabilea programul „vizitelor de documentare”. În Decretul din 1977, pe lângă precizarea scopului agenției³¹, se stipula rolul ei în propaganda din străinătate și modul de lucru cu jurnaliștii din exterior. Agerpres-ul trebuia să explice „sensul și semnificația” hotărârilor de partid și de stat din RSR și a măsurilor luate de conducerea țării; să transmită buletine de presă, care să oglindească „procesul de dezvoltare continuă a democrației socialiste în țara noastră”; să informeze despre politica externă promovată de România. Ultimul alineat al Articolului 5 definea caracterul militant al agenției: „Prin întreaga sa activitate, Agenția Română de Presă «Agerpres» acționează pentru contracararea unor acțiuni de propagandă străină cu conținut ostil la adresa țării noastre, pentru propagarea adevărului despre realitățile din România și despre politica internă și externă a partidului și statului nostru” [subl. m.]³². În relația cu ziariștii străini, Agerpres „organizează informarea și documentarea corespondenților de presă acreditați la București și a

²⁹ De exemplu, după întâlnirile cu presa din timpul Conferinței Naționale a PCR din decembrie 1987, Securitatea a reclamat numărul mare de întrebări puse de ziariștii străini, „toate vizând, fără excepție, aspecte care să fie prezentate ulterior în mod speculativ (aș-zisul «incident» de la Brașov, modul cum sunt respectate «drepturile omului» în România, raporturile țării noastre cu BIRD, unele aspecte economice ș.a.)” și modul „provocator” de comportare al unor ziariști, care au râs la unele răspunsuri sau au părăsit, ostentativ, sala (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 542162, vol. 1, f. 321)

³⁰ În decembrie 1985, când Jolyon Naegele, șeful biroului de presă și corespondent al postului de radio „Vocea Americii” la Viena, a cerut să fie acreditat corespondent în România, sursa Securității „Fane”, redactor principal la Agerpres, a transmis: „Apreciez că nu este oportun să fie acreditat în calitate de corespondent permanent în țara noastră. Nu pare să fie receptiv decât aparent la ceea ce i se spune. A subliniat că are nevoie de informații din cel puțin două surse” (*ibidem*, f. 75).

³¹ Agerpres, „organ de partid și de stat”, „contribuie prin întreaga sa activitate la înfăptuirea politicii interne și externe a Partidului Comunist Român, a Republicii Socialiste România, la traducerea în viață a legilor țării, a tuturor hotărârilor de partid și de stat din domeniul său de activitate”, iar menirea sa era „informarea prin presă și radioteleviziune a opiniei publice din țară și străinătate asupra politicii interne și internaționale a partidului și statului, realităților vieții politice, economice, sociale, științifice și cultural-artistice din România, precum și difuzarea în țară a știrilor din străinătate” („Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, partea I, nr. 38, 26 decembrie 1977, p. 12).

³² *Ibidem*.

ziariștilor străini care vizitează România” și acredita trimiși speciali, pentru anumite evenimente³³ (politice, sportive, culturale etc.).

Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa

În oglindă cu legislația internă, *Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa*, ratificat de RSR, făcea referiri la destinderea și dezvoltarea relațiilor dintre țări, „indiferent de sistemul lor politic, economic sau social”, la apropierea și sporirea înțelegerii reciproce, la acceptarea originalității și a diversității punctelor de vedere ale statelor semnatare, „astfel încât să se depășească confruntarea datorată naturii relațiilor lor trecute și la o mai bună înțelegere reciprocă”³⁴.

La coșul „Cooperarea în domeniul umanitar și în alte domenii” se preciza că se dorea extinderea contactelor între persoane, instituții și organizații: „contactele umane” (cu accent pe legăturile și reunificarea familiilor), „deplasările pentru motive personale sau profesionale”, „îmbunătățirea condițiilor pentru turism pe bază individuală sau colectivă” și a „întâlnirilor între tineri”³⁵. Capitolul intitulat „Informația” avea între principii necesitatea cunoașterii și înțelegerii „diverselor aspecte ale vieții din celelalte state participante”, care vor contribui la „dezvoltarea încrederii între popoare”, recunoașterea importanței difuzării informațiilor din celelalte state și se sublinia „rolul esențial și influența presei, radioului, televiziunii, cinematografului și agențiilor de presă, precum și a ziariștilor care lucrează în aceste domenii”³⁶.

Un capitol special era intitulat „Îmbunătățirea condițiilor de lucru ale ziariștilor”³⁷. Se recomanda acordarea vizelor într-un timp rezonabil, iar pentru corespondenții acreditați, a vizelor cu intrare multiplă, și simplificarea procedurilor de organizare a deplasărilor, pentru a nu se pierde caracterul de noutate al unei știri. Ziariștilor străini trebuia să li se permită să comunice personal cu sursele de informare, „inclusiv cu organizațiile și instituțiile oficiale”. Autoritățile române, deși în legea presei acceptau că ziariștii români pot avea ca surse cetățeni obișnuiți³⁸, le negau celor din afara țării acest drept, conform legii care reglementa statutul străinilor.

³³ *Ibidem*, p. 13.

³⁴ *Actul final al Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa* în „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, partea I, nr. 92, 13 august 1975, pp. 1-2.

³⁵ *Ibidem*, pp. 16-17.

³⁶ *Ibidem*, pp. 17-18.

³⁷ *Ibidem*, p. 18.

³⁸ Legea presei garanta secretul profesional, iar cetățenii aveau dreptul să sesizeze organele de presă „în orice problemă de interes și cu caracter public” (Articolele 61 și 65 – „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, partea I, nr. 48, 1 aprilie 1974, p. 8).

La graniță, ziariștilor trebuia să li se permită intrarea și ieșirea cu echipamentul tehnic necesar (foto, video, audio), inclusiv cu produsele rezultate în urma utilizării, iar pe timpul cât se aflau în țara respectivă să transmită „în mod integral, normal și rapid” rezultatele muncii lor³⁹ (prin telefon sau telex). Precizarea că ziariștilor li se garanta dreptul de a scoate din țara în care lucraseră benzile de magnetofon și filmele nedevolate era un alt rezultat al negocierilor, pe baza „experienței” ziariștilor occidentali, care se confruntaseră cu asemenea probleme până atunci.

Ultimul paragraf se referea la sancționarea ziariștilor – ei nu puteau fi expulzați și penalizați „în nici un alt fel pentru exercitarea legitimă a activității lor profesionale”. În alte împrejurări, dacă un ziarist acreditat era expulzat, statul respectiv era dator să-l informeze despre motivele sancțiunii, iar ziaristul putea contesta decizia⁴⁰.

Ordine secrete ale Ministerului de Interne (Securitate și Miliție)

Străinii au făcut obiectul a numeroase ordine și instrucțiuni secrete ale Securității, încă de la înființarea sa. De-a lungul timpului, atenția s-a îndreptat spre anumite „categorii”, considerate mai periculoase: turiști, comercianți, diplomați, jurnaliști etc.⁴¹ Voi sintetiza doar acele documente care privesc „Problema ziariști / jurnaliști” în anii '80.

La începutul anului 1977, solidarizarea lui Paul Goma cu Charta '77 din Cehoslovacia și scrisoarea trimisă de un grup (din care făcea parte și scriitorul) Conferinței post-Helsinki de la Belgrad, în care se demasca nerespectarea drepturilor omului în România, au fost difuzate de postul de radio Europa Liberă (principalul „dușman ideologic” al regimului de la București), iar mulți români s-au alăturat protestului. Instituțiile de forță au reacționat dur, la ordinul liderului suprem, care era nemulțumit și de activitatea ziariștilor străini în țară⁴². Răspunzând ordinului „Nu avem nevoie de dizidențe în țară”, pentru ca lucrurile să nu fie scăpate de sub control, în noiembrie 1977 Ministerul de Interne a deschis „Acțiunea Riposta II” și a elaborat un plan pentru combaterea propagandei „reacționare” din străinătate, care ar fi urmărit „crearea unui climat politic necorespunzător în țările socialiste, inclusiv în România”. Pe lângă supravegherea mai strictă a românilor care aveau contacte cu străinii și a străinilor care vizitau RSR, se propunea intensificarea

³⁹ „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, partea I, nr. 92, 13 august 1975, p. 19.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Multe dintre aceste documente pot fi consultate pe site-ul www.cnsas.ro la Secțiunea *Acte normative referitoare la funcționarea Ministerului de Interne (1948-1989)*.

⁴² Vezi Paul Goma, *Culorile curcubeului '77 (Cutremurul oamenilor)*, București, Editura Humanitas, 1990; Mihnea Berindei, *Documente ale CPEx din 1977*, în „Revista 22”, 22.12.2006 (<https://revista22.ro/istorie/documente-ale-cpex-din-1977> - accesat la 20.08.2023).

metodelor de dezinformare și ripostă în străinătate, prin aportul unor „persoane de încredere” din țară și din emigrația română (care să publice în exterior materiale „corespunzătoare”, să trimită memorii și scrisori de protest către secretariatul reuniunii de la Belgrad și delegațiile unor țări occidentale etc.), invitarea unor ziariști străini și reprezentanți ai unor culte religioase în România, pentru a li se prezenta „realitățile” cu privire la respectarea drepturilor omului și a libertății religioase etc.⁴³.

A urmat, în decembrie 1977, elaborarea unui document dedicat exclusiv muncii informativ-operative împotriva ziariștilor străini, prin conlucrarea mai multor direcții ale Securității⁴⁴. Era pentru prima dată când jurnaliștii făceau obiectul unui ordin special, iar Direcția a III-a Contraspionaj primea misiunea de a controla, pe țară, „problema ziariști”, organizată pe spații geografice. În rezumat, Securitatea își propunea să-i supravegheze pe toți ziariștii, încă de la declararea intenției de a călători în RSR, în timpul vizitei și după plecare (prin evaluarea materialelor difuzate). Pentru acestea, se foloseau toate mijloacele specifice poliției politice (informatori, tehnică operativă, percheziții secrete etc.), prin cooperarea direcțiilor centrale și a serviciilor județene de Securitate, iar dacă apăreau probleme, ziaristul putea fi declarat persoană indezirabilă pentru RSR, în general pentru 5 ani⁴⁵.

Peste numai doi ani, în septembrie 1979, supravegherea ziariștilor a fost inclusă, din nou, în problema generală a străinilor⁴⁶. Prin „cunoașterea activității” tuturor străinilor din țară, se urmărea „prevenirea, descoperirea și neutralizarea” infracțiunilor sau a faptelor care puteau să prejudicieze interesele statului⁴⁷. Cele mai eficiente „arme” ale Securității și Miliției erau rețelele informative, care trebuiau să controleze toate obiectivele, locurile și mediile frecventate de străini (prin ghizi, personalul de la locurile de cazare etc.), pentru de a le semnală prezența, a supraveghea activitatea lor și a „legăturilor suspecte”, a depista și „neutraliza” pe cei bănuți de spionaj, terorism-diversionism sau „pretabili la comiterea altor fapte antisociale”. Trebuiau identificați toți

⁴³ Acțiunea „Riposta II” și planul său de măsuri au fost propuse de secretarii de stat la MI gl-lt. Pacepa Mihai și gl-lt. Vlad Iulian, cu acordul prim-adjuncților ministrului de Interne gl-col. Doicaru Nicolae și gl-lt. Pleșiță Nicolae, și a fost aprobat de ministrul de Interne, Teodor Coman – ACNSAS, fond MI, Direcția Secretariat-Juridică, dosar nr. 3635, vol. 6, ff. 154-158.

⁴⁴ Direcția a III-a (Contraspionaj), Direcția I (Informații Interne), Direcția a II-a (Contrainformații în Sectoarele Economice), UM 0920/F (divizie din DIE), Direcția Pașapoarte, Comandamentul pentru Tehnică Operativă și Transmisiuni. Înregistrat la Direcția Secretariat-Juridică a Ministerului de Interne cu nr. 0095011 din 6 febr. 1978, *Plan de măsuri pentru intensificarea muncii informativ-operative în rândul ziariștilor străini, în scopul cunoașterii și prevenirii acțiunilor ostile puse la cale de aceștia împotriva țării noastre* (idem, dosar nr. 3636, vol. 6, ff. 31-34).

⁴⁵ *Ibidem*, ff. 31-34.

⁴⁶ *Ordinul ministrului de Interne nr. D/00120 din 11 septembrie 1979 privind munca informativ-operativă a unităților și organelor Ministerului de Interne în rândul străinilor* – idem, fond Documentar, dosar nr. 13074, vol. 9 (broșură).

⁴⁷ *Ibidem*, p. 4.

străinii care încercau să facă propagandă ostilă sau acțiuni contrare intereselor statului, în special diplomații, ziariștii și corespondenții posturilor de radio și de televiziune, turiștii individuali. Cele două instituții trebuiau să diversifice pregătirea contrainformativă a populației⁴⁸, să popularizeze legislația cu privire la relațiile cetățenilor români cu străinii și să descopere intențiile de organizare a unor acțiuni turbulente⁴⁹.

Direcția a III-a a Securității avea misiunea să prevină acțiunile de spionaj și, împreună cu celelalte unități, „execută supravegherea informativă a tuturor ziariștilor străini și corespondenților de radio și televiziune străine”. Dintre unitățile speciale, Filajul contribuia la probarea suspiciunilor față de străini, la depistarea „sistemelor de legătură” neoficiale și a cetățenilor români cu care aveau legături. Deși se menționa doar „prevenirea scurgerii de informații”, Comandamentul pentru Tehnică Operativă și Transmisiuni intercepta toate comunicările radio, telex, prin rețeaua telefonică și poștală folosite de străini și trebuia să descopere „sistemele de legătură impersonală” folosite de străini și români⁵⁰.

Miliția supraveghea străinii (inclusiv ziariștii) în mediile de care răspundea, semnala Securității prezența lor în zonele interzise sau la adrese și pe trasee care îi fuseseră date în consemn (domiciliile unor opozanți, de exemplu) și făcea controale la locurile de cazare (inclusiv la persoane particulare) pentru a verifica respectarea valabilității vizelor⁵¹.

Direcția pentru Pașapoarte, Evidența Străinilor și Controlul Trecerii Frontierei avea responsabilități importante în legătură cu ziariștii străini. În primul rând, prin controlul la frontieră, depista dacă o persoană care pretindea că dorea să facă turism în România era, în realitate, ziarist, și anunța Direcția a III-a. Tot cu acest prilej, se confiscau „materiale propagandistice cu caracter ostil” (unii ziariști aveau în bagaje articole publicate în străinătate, folosite ca materiale de documentare), iar la ieșirea din țară „înscrisuri” considerate ostile (agendele personale ale ziariștilor sau textele unor opozanți români). Aceeași direcție era obligată să informeze, „de îndată,

⁴⁸ „Pregătirea contrainformativă” era o măsură preventivă de securitate și avea ca scop „dezvoltarea vigilenței față de încercările dușmănoase, cunoașterea metodelor de acțiune ale serviciilor străine de informații, ale organizațiilor reacționare ori ale elementelor puse în slujba acestora, în vederea autoapărării, a sesizării și respingerii lor”, care se realiza prin studierea unor materiale întocmite de către Securitate, individual sau în grup, cu aportul șefilor instituțiilor în care lucrau persoanele respective (vezi Departamentul Securității Statului, *Instrucțiuni nr. D-00190/1987 privind organizarea și desfășurarea activității informativ-operative a organelor de securitate*, 1987 (broșură) – idem, dosar nr. 8712, vol. 1, partea 13, p. 13).

⁴⁹ Idem, dosar nr. 13074, vol. 9, pp. 5-6.

⁵⁰ *Ibidem*, pp. 8-11.

⁵¹ *Ibidem*, pp. 12-13.

unitățile interesate despre intrarea în țară a corespondenților agențiilor de presă, reporterilor de radio sau televiziune (...) precum și acelor dați în consemn”⁵².

Toate informațiile obținute se centralizau într-un fond special, la Centrul de Informatică și Documentare, care se ocupa de prelucrarea lor automată și de accesul rapid, pentru a furniza date unităților interesate⁵³. Aceste informații se valorificau, în special, prin începerea urmăririi informative a străinilor și a legăturilor lor și aplicarea unor măsuri preventive: avertizare, dezinformare sau compromitere, influențare pozitivă, atragerea la colaborare. În cazuri speciale, unitățile Securității propuneau întreruperea șederii în țară sau includerea străinilor pe lista persoanelor indezirabile pentru România⁵⁴.

Nu erau trecuți cu vederea nici românii care aveau legături cu străinii, MI aplicând, „cu fermitate”, prevederile legale împotriva celor care predau scrisori, memorii sau alte texte „cu caracter denigrator” în timpul contactelor cu ambasade, diplomați sau alți străini și „organizații reacționare din exterior”, acordau interviuri fără aprobare sau își creaseră „legături infraționale” cu străini și comiteau „alte fapte care pot prejudicia interesele statului”⁵⁵.

La 10 ani de la Acordurile de la Helsinki, Securitatea intensifică presiunea

La sfârșitul lunii iulie 1985, în capitala Finlandei s-au aniversat 10 ani de la semnarea Actului final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, prin reuniunea miniștrilor de externe ai celor 35 de state implicate. România a fost reprezentată de Ștefan Andrei, care a citit un mesaj al președintelui țării. Nicolae Ceaușescu susținea dezarmarea, aprecia că se făcuseră pași mici în cooperarea economică și tehnico-științifică, anunța că România era interesată de dezvoltarea schimburilor culturale și a informațiilor, atrăgând atenția că era împotriva „oricăror manifestări care pot polua conștiințele și duce la degradarea ființei umane, la învrăjbierea între națiuni”. Deși enumera violența, naționalismul, șovinismul, rasismul, antisemitismul și revizionismul, aluzia era că România nu accepta orice influențe occidentale, așa cum continua să nu recunoască drepturile universale ale omului, pe care le înlocuia cu „o interpretare socialistă” a acestora⁵⁶: dreptul la viață, la muncă, la învățătură, la cultură, egalitatea cetățenilor, participarea la

⁵² *Ibidem*, pp. 13-14.

⁵³ *Ibidem*, pp. 14-15.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 15-17.

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 18-19.

⁵⁶ Vezi Emanuel Copilaș, *Ideologie și politică. Helsinki 1975 și problematica drepturilor omului în România socialistă*, în „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom L, 2011, pp. 227-247.

conducerea statului. Reamintea, apoi, că fiecare țară trebuie să-și aleagă singură calea dezvoltării și să coopereze cu celelalte, pe baza respectării reciproce a sistemului social-politic și al neamestecului în treburile interne⁵⁷.

Armata partidului unic, Securitatea, a marcat în stil propriu un deceniu de la asumarea de către România a Actului final de la Helsinki, prin emiterea, sub semnătura lui Tudor Postelnicu, ministru secretar de stat la MI și șef al DSS, a *Ordinului nr. D/00162 din 20 august 1985, privind organizarea activității organelor de securitate pe linia muncii de influență și dezinformare*⁵⁸. Motivațiile ordinului confirmau suspiciunile și paranoia regimului din ultimii săi ani de existență: „creșterea eficienței activității de influență și dezinformare la prevenirea, contracararea și neutralizarea acțiunilor inițiate și desfășurate de centre de spionaj și diversiune politico-ideologică, de grupări și elemente ostile din străinătate împotriva țării noastre și la promovarea intereselor R.S. România în raporturile cu alte state”⁵⁹. Principala noutate era că toate unitățile centrale și teritoriale de securitate primeau misiunea să se implice în activități de influență și dezinformare, în cooperare cu Serviciul Independent „D”, modificându-și regulamentele de organizare și funcționare, prin adăugarea unor atribuții noi⁶⁰.

Unitățile de Securitate aveau două obiective majore. În primul rând, „apărarea țării împotriva oricăror activități dușmănoase”: spionaj, devoalarea secretelor de stat și furtul de tehnologie, defectarea specialiștilor, denigrarea țării prin mass-media, propaganda emigraționistă și „așa-zisele” (ghilimelele în original) persecuții religioase și violări ale drepturilor omului sau „pretinsa” (ghilimelele în original) lipsă a drepturilor naționalităților, opoziția din țară și din străinătate, activitățile teroriste și „speculațiile tendențioase”, care afectau „starea de spirit a populației și prestigiului politicii partidului și statului nostru”. Al doilea consta în promovarea în străinătate a „intereselor R.S. România pe plan politic, economic, militar, tehnico-științific și

⁵⁷ *10 ani de la semnarea Actului Final de la Helsinki. Poziția României, considerentele președintelui Nicolae Ceaușescu privind realizarea păcii, dezarmării, securității și colaborării în Europa prezentate de ministrul român al Afacerilor Externe, Ștefan Andrei, la reuniunea din capitala Finlandei*, în „Scânteia”, anul LIV, nr. 13355, miercuri, 31 iulie 1985, p. 6.

⁵⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 7929, vol. 404, ff. 2-11. Pentru atribuțiile Serviciului Independent „D”, creat în 1968, vezi: Alina Ilinca, Liviu Bejenaru, *Regizorii de culise. Șefii Serviciului „D” (Dezinformare) din cadrul Securității*, în „Caietele CNSAS”, anul IV, nr. 1-2 (7-8)/2011, pp. 137-158; Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Securitatea 1948-1989. Monografie*, vol. I, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, pp. 232-233.

⁵⁹ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 7929, vol. 404, f. 2. La capitolul „Dispoziții generale”, de defineau termenii: „Activitățile de influență și dezinformare constituie laturi prioritare ale muncii de securitate și au drept scop ca, prin conjugarea măsurilor informativ-operative, proprii atribuțiilor unităților operative, cu forme și metode specifice antidiversiunii (influențarea, dezinformarea, derutarea, dezmințirea, intimidarea, descurajarea, demascarea, compromiterea, combaterea, contrapropaganda etc.), să contribuie la sporirea eficienței muncii de prevenire, contracarare și neutralizare a oricăror acțiuni ostile îndreptate împotriva țării noastre, precum și la promovarea intereselor R.S. România în străinătate” (*ibidem*, ff. 2-2v).

⁶⁰ *Ibidem*, ff. 2v, 10.

cultural-istoric”, în special prin: convingerea unor persoane influente „să susțină și să promoveze” interesele RSR, publicarea unor materiale de propagandă despre „realizările R.S. România pe plan social-politic și economic”, crearea și menținerea disensiunilor în cadrul emigrației române, prin „influențarea pozitivă și atragerea pe poziții loiale (...), pentru a susține în străinătate interesele țării noastre și a contribui la combaterea și contracararea propagandei antiromânești”⁶¹.

Un capitol special al ordinului stipula sarcinile unităților centrale și teritoriale de Securitate privitoare la jurnaliști, pentru „un control informativ-operativ diversificat și eficient”. Termenul „jurnalist” îi includea pe profesioniștii care veneau oficial în România, pe cei care scriau articole chiar dacă nu erau de meserie și pe cei care, deși erau ziarști, își ascundeau calitatea și obțineau viza sub false pretexte. Deși se pretindea că erau luați sub lupă doar jurnaliștii care urmăreau să culegă informații pentru „oficine de spionaj și diversiune” sau încercau să organizeze „acțiuni ostile la adresa țării noastre”, în realitate, toți erau urmăriți toți⁶².

Toate unitățile de Securitate aveau datoria să creeze și să dezvolte rețele de informatori în problemă. În organizațiile socialiste și mediile frecventate de ziarști, se instruiu „interlocutori oficiali” dintre specialiștii în domeniul respectiv, „pentru realizarea de măsuri și acțiuni cu caracter de influențare pozitivă, dezinformare și derutare”⁶³. Un obiectiv major era atragerea la colaborare („ca informatori, surse de influență și relații operative”) a unor ziarști străini, pentru a publica articole favorabile RSR, de dezmințire și contracarare a unor „materiale denigratoare” și „demascarea, discreditarea, compromiterea și neutralizarea activității unor elemente dușmănoase din rândul acestora, a altor categorii de persoane ce desfășoară activitate antiromânească”⁶⁴.

După ce aflau că un anumit ziarist dorește să se documenteze în țară, ambasadele României din străinătate și unitățile de spionaj ale Securității (UM 0544 – CIE și UM 0195 – Contrainformații CIE) începeau să lucreze: verificau ce publicase până în acel moment (etichetându-l „ostil”, „obiectiv” sau neutru față de regimul din RSR), în ce domeniu dorea să-și realizeze materialele, „profilul și orientarea” ziarului sau ale agenției de presă în numele cărora

⁶¹ *Ibidem*, ff. 3-4.

⁶² *Ibidem*, ff. 4v-5. După metoda de a lucra cu categorii de persoane (considerate „elemente ostile”), erau enumerați: ziarștii acreditați, cei care veneau temporar și ocazional în țară, ca însoțitori ai unor delegații străine sau pentru a participa la anumite evenimente (politice, sportive, culturale etc.), pentru documentarea unor materiale despre RSR sau pentru a lua interviuri „conducerii superioare de partid și de stat”; cetățeni străini și originari din RSR stabiliți în străinătate, veniți ca turiști, în vizită la rude sau cu alte motive, care publicau în exterior materiale despre țară, „indiferent dacă și-au declinat sau nu calitatea de publiciști”; cetățenii români și străini cu domiciliul în România care erau surse pentru publiciștii străini; cetățenii români care erau rude sau aveau relații amicale cu publiciști străini (*ibidem*, ff. 5-5v).

⁶³ *Ibidem*, ff. 5v-6.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 6.

obținea viza și orice alte amănunte, care puteau fi folosite în „cunoașterea multilaterală” și „orientarea atât a muncii de control informativ-operativ cât și a activităților speciale de influențare pozitivă și dezinformare ce urmează a fi întreprinse asupra lor în perioada șederii în R.S. România”⁶⁵ (adică vulnerabilități, care puteau fi folosite pentru înscenări și compromiteri). În această etapă, prin șefii Direcțiilor a III-a, I (Informații Interne) și Serviciului Independent „D” erau obținute informații despre program de la instituțiile din țară, care se ocupau de organizarea vizitelor de documentare (MAE, Agerpres, Ministerul Turismului, Consiliul Ziariștilor, Radioteleviziunea Română etc.). Conducătorii acestor instituții, prin intervenția șefilor unităților de securitate sau prin „organele de partid competente”, erau atenționați „să manifeste maximum de exigență în selecționarea și admiterea publiciștilor străini care solicită oficial să vină în țara noastră, în stabilirea programelor de vizite și documentare pentru aceștia și în respectarea întocmai de către ei a legilor R.S. România”⁶⁶. Programele vizitelor erau transmise Securității, care se ocupa cu infiltrarea unor surse sub acoperirea de „însoțitori” pe toată durata șederii în țară (angajați ai instituțiilor care organizau vizita, traducători, ghizi etc.)⁶⁷.

„Controlul informativ-operativ” urmărea: interzicerea intrării în RSR a celor bănuți de spionaj sau că „denigrează” țara; supravegherea lor pe timpul vizitei; supravegherea strictă a corespondenților de presă acreditați în România pentru a nu-i influența „ostil” pe ziariștii veniți temporar; identificarea cetățenilor români suspecti de a fi sursele lor; obținerea unor informații compromițătoare, care să fie folosite pentru „anihilarea propagandei ostile și provocărilor”⁶⁸. În cazuri extreme (publiciștii „încearcă să contacteze elemente ostile, anarhice, protestatar-disidente ș.a., ori să ia interviuri, să fotografieze sau să filmeze fără aprobare ori să se dedea la alte provocări,

⁶⁵ *Ibidem*, f. 6v. CIE și Contrainformațiile CIE aveau misiunea de a se implica activ în problemă, prin: cunoașterea principalelor agenții de presă, a redacțiilor ziarelor și revistelor, posturilor de radio și televiziune și a organismelor guvernamentale care le coordonează pentru stabilirea orientării editoriale și a preocupărilor față de România; influențarea unor ziariști prestigioși să publice materiale pozitive despre RSR; „cunoașterea”, „prevenirea” și „contracararea” acțiunilor considerate ostile de către mass-media internațională și prevenirea obținerii vizelor de intrare în RSR pentru publiciștii implicați; cât timp ziariștii cu probleme erau în țară, cele două unități sprijineau măsurile de „contracarare, influențare sau dezinformare”; după plecarea lor, trebuiau să continue controlul informativ-operativ în exterior; difuzarea unor „materiale documentare și versiuni de influență și dezinformare” către guverne, partide politice, organizații economico-financiare, redacțiile unor agenții de presă, posturi de radio și televiziune și ajutarea unor instituții din țară pentru invitarea în RSR a unor publiciști „cunoscuți cu atitudine pozitivă”; controlul emigrației românești prin „sprijinirea și consolidarea publicațiilor emigrației loiale, precum și pentru contracararea, compromiterea și neutralizarea celor editate de emigrația ostilă” (*ibidem*, ff. 9-10).

⁶⁶ *Ibidem*, f. 6v.

⁶⁷ Vezi, de exemplu, „programele de documentare” organizate de Ministerul Turismului, Direcția Turism Internațional pentru ziariști francezi (idem, dosar nr. 16328, vol. 1, ff. 106, 129 etc.) și completările Direcției a III-a din DSS, sub forma unor „Note-raport”, în care se precizau măsurile proprii: infiltrarea unor informatori, filaje, percheziții secrete etc. (*ibidem*, f. 291).

⁶⁸ Idem, dosar nr. 7929, vol. 404, f. 7.

în scopuri diversioniste”), agenții securității interveneau prompt, folosind acoperiri credibile, cu ajutorul Miliției sau al organizațiilor de stat și obștești⁶⁹.

În DSS, Direcția a III-a continua să coordoneze controlul informativ-operativ pe plan intern, în dosarul de problemă „Publiciști străini” și primea atribuții noi, printre care: avizarea cererilor de intrare în țară; propunerea întreruperii șederii în țară sau declararea ca persoane indezirabile și, apoi, împreună cu Serviciul Independent „D”, CIE și Contrainformații CIE stabilirea modului în care persoanele respective vor fi supravegheate în străinătate, cu scopul de a fi demascate, compromise sau „influențate pozitiv”; cooperarea cu Serviciul „D” pentru „inițierea și realizarea măsurilor și acțiunilor de influențare pozitivă și dezinformare”⁷⁰.

Unitățile Speciale „S” (interceptarea corespondenței), „R” (interceptarea transmisiunilor radio) și „T” (interceptarea discuțiilor telefonice și tehnică operativă) obțineau informații despre mijloacele de documentare ale publiciștilor străini, indiferent dacă scriau articole pozitive sau negative, și apoi le transmiteau Direcției a III-a și Serviciului Independent „D”⁷¹.

Unitățile centrale și teritoriale aveau misiunea de a realiza „influențarea pozitivă”⁷² și „dezinformarea”⁷³ tuturor publiciștilor străini care intrau în zona lor de responsabilitate. Aceste activități erau coordonate de Serviciul Independent „D”, care, după ce evalua informațiile de la toate unitățile Securității, intervenea direct, în „acțiuni complexe, de importanță majoră”, sau doar acorda asistență, în cazuri de mai mică anvergură. Serviciul se ocupa, cu prioritate, de publiciștii străini care erau invitați în RSR pentru interviuri cu „conducerea superioară de partid și de stat”, pentru a-i convinge să susțină interesele țării în străinătate și pentru „izolarea și neutralizarea celor care întreprind acțiuni antiromânești”. În al doilea rând, lucra cu publiciștii care aveau „o poziție loială față de țara noastră”, pentru a realiza acțiuni de influență, dezinformare și contrapropagandă. Pregătea și „materiale” de dezinformare, „în scopul dezmințirii, combaterii și contracarării speculațiilor tendențioase, a comentariilor negative și a provocărilor la adresa țării noastre, precum

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibidem*, ff. 7-7v.

⁷¹ *Ibidem*, f. 7v.

⁷² „Influențarea pozitivă” însemna „determinarea” publiciștilor, „prin forme, metode și mijloace specifice” Securității, să prezinte „favorabil” situația din România („politica internă și externă a partidului și statului nostru, realizările social-economice în anii construcției socialiste, adevărul cu privire la istoria poporului român și contribuția românilor la cultura și civilizația universală”), iar cei „cu atitudine și concepții ostile” să-și schimbe opiniile și să renunțe „la intenția de a scrie sau difuza materiale denigratoare despre țara noastră” (*ibidem*, f. 8).

⁷³ „Dezinformarea” se aplica celor despre care existau indicii că urmăreau să obțină informații secrete sau că voiau să documenteze doar problemele din România, pentru a prezenta „denigrator” situația din țară. Împotriva lor, unitățile de Securitate trebuiau să lucreze mai atent, „măsurile speciale” urmărind „derutarea, descurajarea sau compromiterea lor, în țară sau în străinătate, precum și determinarea conducerii redacțiilor ori altor organe din țările lor să-i retragă de la post, să le contramandeze venirea sau să le întrerupă șederea în R.S. România” (*ibidem*).

și pentru prezentarea în mod favorabil a realizărilor social-economice și a politicii interne și externe a R.S. România”. Nu în ultimul rând, împreună cu persoane „competente” din instituții și organizații de stat, Serviciul „D” pregătea întrevederile acestora cu publiciștii străini: prezentarea activității instituției, a măsurilor regimului într-un anumit domeniu și răspunsurile la întrebările puse de interlocutorii străini⁷⁴. Pentru cazurile „cu un grad sporit de dificultate”, Serviciul „D” și celelalte unități de Securitate foloseau ofițeri acoperiți, care erau „interpuși pe lângă publiciști străini”⁷⁵.

Pentru îndeplinirea acestui ordin, la nivelul DSS se organiza o „grupă operativă centrală de coordonare”, alcătuită din șefi ai unităților de Contraspionaj, Informații Interne, Contrainformații în Sectoarele Economice, UM 0500, Serviciul independent „D”, UM 0544 și UM 0195⁷⁶.

⁷⁴ *Ibidem*, ff. 8-9.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 9. Acest mod de lucru nu era nou. De exemplu, la începutul anilor '80, Direcția a III-a împreună cu Serviciul „D” și CIE îl supuseseră pe ziaristul italian Ettore Petta (corespondent permanent al ziarului „Corriere della sera” la Viena, acreditat în România) unei „intense activități de influențare pozitivă”, iar rezultatul ar fi fost „apropierea sa față de țara noastră” (idem, fond Microfilme, FI/București, dosar nr. 222204, f. 103). Lt-col. Orban Moise, ofițer în Serviciul „D”, cu acoperire de diplomat în Direcția pentru Cultură și Presă din MAE, era una dintre persoanele care se ocupau de organizarea vizitelor ziariștilor străini în RSR și intermedia întâlniri la minister. În decembrie 1981, Lt-col. Orban s-a întâlnit de mai multe ori cu ziaristul, venit la București pentru a participa la „manifestația pentru pace” organizată în Piața Palatului Republicii în 5 decembrie 1981, căreia i se făcuse o propagandă deosebită. Dacă pentru Ettore Petta discuțiile cu „un diplomat” erau importante pentru a aranja întrevederi cu oficialitățile, pentru ofițer acestea însemnau „contacte de influență”, pe care le raporta șefilor. Un astfel de raport a prezentat, în amănunt, cina din 3 decembrie, care a fost un bun prilej pentru ambii de a încerca să obțină cât mai mult unul de la celălalt. Ziaristul ar fi pus „o avalanșă de întrebări”, legate de relațiile României cu URSS și cu celelalte țări socialiste, despre „manifestațiile de pace, neobișnuite pentru țările socialiste” (pe care le suspecta că sunt o spoială propagandistică, pentru a distrage atenția populației și a opiniei publice internaționale de la dificultățile economice și de aprovizionare), despre criticile României față de CAER etc. Ofițerul ar fi reacționat, reproșându-i că articolele scrise după vizita de documentare din iulie 1981 fuseseră „răutăcioase și dușmănoase” și l-ar fi amenințat că, dacă va continua pe același ton, nu-l va mai ajuta, pentru că a fost criticat de șeful său, ambasadorul Aninoiu. Petta s-ar fi scuzat, argumentând că ziariștilor străini „li se refuză la Agerpres organizarea de convorbiri, iar când se organizează, totuși, interlocutorii – cum i s-a întâmplat ultima oară la C(omitetul) (de) S(tat) (pentru) P(rețuri) – nu vor să accepte discuții de fond, aceștia rezumându-se la formula că totul este în cea mai perfectă ordine etc.” și ar fi recunoscut că a scris materiale critice, dar niciodată în manieră ostilă. Orban ar fi replicat că ziaristul a fost influențat de „mafia ziariștilor de la Viena, de sub conducerea lui Viktor Meyer” (ziarist la „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, declarat persoană indezirabilă pentru RSR în 1983 – idem, dosar nr. 240797, f. 21) și i-ar fi reproșat „modul simplist și eronat de a privi realitățile românești”. Reacția ziaristului ar fi fost cea scontată, rugându-l pe „diplomat” să-i organizeze două întâlniri la MAE (idem, dosar nr. 222204, f. 60). După această vizită, șeful Serviciului „D”, col. Toma Ioan, a transmis o adresă Direcției a III-a, în care a evaluat rezultatele obținute: Ettore Petta publicase trei „materiale pozitive”, solicitase un interviu cu președintele Nicolae Ceaușescu „în baza unor întrebări sugerate și chiar formulate împreună cu noi” și promisese să publice „două articole pozitive despre relațiile R.S. România cu țările CAER” (*ibidem*, f. 59). În numerele din 9 și 12 decembrie 1981, „Scânteia” a publicat corespondența lui Ettore Petta din București (*Cuvântarea conducătorului român la marea manifestație de la București* din „Corriere della sera”), respectiv interviul cu Nicolae Ceaușescu (*Interviul tovarășului Nicolae Ceaușescu acordat ziarului italian „Corriere della sera”*). La finalul interviului, Petta i s-a adresat lui Ceaușescu: „Sunteți unul din cei mai importanți protagoniști ai vieții politice din Europa și din lume” și i-a urât succes în această politică, „pe care o înfăptuiți cu mult curaj”. – „Scânteia”, anul LI, nr. 12226, sâmbătă, 12 decembrie 1981, p. 1). Din 1982, articolele lui Ettore Petta au devenit din ce în ce mai critice, dar, din cauză că Securitatea nu avea informații că și-ar fi făcut legături personale în țară și că urma să se pensioneze, în august 1985 i s-a închis dosarul de urmărire (ACNSAS, fond Microfilme, FI/București, dosar nr. 222204, f. 103). A fost reluat în atenție după revolta de la Brașov, când a scris articole „dușmănoase”, iar, ca pedeapsă, Securitatea a propus să nu i se mai acorde permisiunea de a intra în România (idem, dosar nr. 236225, *passim*). Despre Orban Moise vezi Alina Ilinca, Liviu Bejenaru, *Regizorii de culise. Șefii Serviciului „D” (Dezinformare) din cadrul Securității*, în „Caietele CNSAS”, anul IV, nr. 1-2 (7-8)/2011, pp. 152-153.

⁷⁶ ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 7929, vol. 404, f. 10.

„Vizite de documentare” sau „vizite turistice” pentru ziariștii străini?

Ziariștii străini puteau intra în România în mai multe moduri. În scopul promovării politicii regimului de la București⁷⁷ și a anumitor produse autohtone (inclusiv turismul), instituții și ministere invitau în țară ziariști, cărora le organizau „tururi de documentare” foarte bine puse la punct, grupurile respectând un program strict. Dacă jurnaliștii doreau să-și aleagă subiectele de documentare sau să relateze despre un eveniment organizat în România (politic, sportiv⁷⁸ etc.), erau obligați să urmeze mai mulți pași. Primul consta în depunerea unei cereri pentru viză, cu menționarea domeniilor de interes (pentru organizarea programului), la oficiile diplomatice din străinătate sau direct la Agerpres, Radioteleviziunea Română etc. Aceste instituții solicitau sprijinul Securității⁷⁹ și făceau evaluări proprii pentru acordul sau respingerea vizei. Acordarea vizei se putea amâna pe termen nelimitat, fără comunicarea motivului, sau diplomații români răspundeau, fără ocol, că nu pot acorda viză unui ziarist care scrisese „denigrator” la adresa României⁸⁰.

Imediat după intrarea în țară, Direcția pentru Pașapoarte anunța Direcția a III-a Contraspionaj, care aplica „planul de măsuri” pentru supravegherea strictă a ziaristului (și a

⁷⁷ Autoritățile române mizau pe publicarea unor articole favorabile RSR în presa partidelor comuniste sau socialiste occidentale, fără să accepte, în plus, nici o critică. În ianuarie 1987, când redacția cotidianului „L’Humanité” a cerut ca un ziarist să facă o vizită de documentare în țară, ministrul de Externe, Ioan Totu, a reacționat vehement: „Ținând seama de materialele denigratoare și necorespunzătoare politicii noastre, consider că nu este momentul ca un reprezentant al ziarului să vină la București. Vă rog să dispuneți ca un cadru de la ambasadă să explice argumentat motivele neinvitării unui ziarist în România” (AMAE, fond 1987, Franța, dosar nr. 8, f. 8). Rezoluția ministrului a fost transmisă ambasadei din Paris în limbaj diplomatic: pe baza indicațiilor Secției Relații Externe a CC al PCR, să se comunice redacției că „organele competente sunt ocupate cu o serie de acțiuni importante” și, din acest motiv, vizita se amână; ambasadorul să transmită „dorința” părții române ca ziarul „să informeze corect asupra evenimentelor importante care au loc în România, asupra acțiunilor și inițiativelor de politică externă ale țării noastre de largă rezonanță internațională” (*ibidem*, f. 9). Vizita a fost organizată abia în luna noiembrie, la invitația oficiosului PCR, „Scânteia”, iar „L’Humanité” a cerut ca toate cheltuielile să fie suportate de partea română, domeniile de interes ale redactorului Jean-Paul Piérot fiind: situația economică și socială, problemele energetice și alimentare, dezvoltarea învățământului și a culturii, poziția României în problemele internaționale (*idem*, dosar nr. 9, ff. 15-16). Ziaristul a fost în țară în perioada 15-21 noiembrie 1987, fiind supravegheat de Securitate prin fileuri și prin analiza „notelor de convorbiri” de la instituțiile vizitate, iar după întoarcerea în Franța, prin evaluarea articolelor, în care ar fi făcut „și aprecieri cu conținut ostil la adresa țării noastre”. Din acest motiv, i-a fost respinsă cererea de viză din ianuarie 1989 (ACNSAS, fond Microfilme, FI/București, dosar nr. 239789, vol. 1, f. 1), dar a fost acreditat la congresul de la sfârșitul anului, când a fost, din nou, supravegheat (*ibidem*, ff. 41, 104).

⁷⁸ După revolta de la Brașov, mulți ziariști au profitat de diverse evenimente pentru a cere să fie primiți în România (acreditați temporar): Conferința Națională a PCR (4-16 decembrie 1987), vizita lui Hans Dietrich Genscher (17 decembrie 1987), meciul de fotbal Sportul Studențesc – Hellas Verona (9 decembrie 1987 – pentru care s-au acreditat 30 de ziariști italieni, mulți de la redacții politice – *idem*, fond Informativ, dosar nr. 541409, vol. 1, f. 87) și nu au respectat programul stabilit pentru ei de autoritățile române, documentându-se pe cont propriu.

⁷⁹ Telegramele ambasadelor RSR din străinătate către MAE, în care se anunța solicitarea de viză pentru ziariști, erau direcționate și către șefii ai Securității – de la jumătatea anilor ’80, primul pe listă era gl-col. Vlad Iulian (de exemplu: *idem*, fond Documentar, dosar nr. 16328, vol. 1, f. 271; *idem*, fond Informativ, dosar nr. 542169, f. 32; AMAE, fond 1987, Italia, dosar nr. 4, f. 14).

⁸⁰ În iulie 1987, ambasadorul României la Bonn, Marcel Dinu, a trimis o telegramă la MAE, în care a relatat întrevăderea cu Irmgard Adam-Schwaetzer, ministru de stat la Ministerul de Externe vest-german, în legătură cu refuzul acordării vizelor pentru doi corespondenți de presă. Ambasadorul a susținut că „neacordarea vizelor de intrare în România constituie rezultatul firesc al atitudinii neprietenești pe care cei doi corespondenți au adoptat-o față de țara noastră și care s-a reflectat în publicarea sau difuzarea repetată a unor materiale cu caracter tendențios, denigrator la adresa eforturilor deosebite ale poporului român și realizărilor obținute pe calea dezvoltării economice și sociale a patriei sale” (*idem*, fond 1987, RFG, dosar nr. 2, f. 118).

eventualilor însoțitori). De la intrarea în țară până la ieșire, ziaristul era însoțit de o persoană de la instituția organizatoare, care, oficial, avea rolul de a-i facilita contactele, de a-l conduce cu mașina, de a-i traduce discuțiile etc⁸¹. Însoțitorii erau surse ale Securității și, la finalul vizitelor, scriau note pentru poliția politică. În plus, șefii de protocol din instituțiile vizitate transmiteau „note de convorbiri” amănunțite.

Pentru a evita verificările și a nu se lovi de un refuz sau tergiversare, în anii '80, majoritatea ziariștilor străini alegeau să intre în România cu viză de turist⁸² (acordată, de cele mai multe ori, la graniță) și riscau să-și facă singuri un plan de documentare, din surse diverse.

În România, fiecare își intra în rol. Ziaristul încerca să obțină informații neoficiale (apelând la „surse” pe care le cunoștea sau care îi fuseseră recomandate sau, pur și simplu, la cetățeni de pe stradă), să fotografieze / filmeze în secret părți necosmetizate (cozi pentru alimente, clădiri demolate, șantiere, sate în curs de sistematizare etc.), să scape de supravegherea fileurilor (unii se deghizau, verificau dacă sunt urmăriți, închiriau mașini și declarau că merg în zone turistice) și să-și ascundă cât mai bine materialele, ca să le scoată din țară – în cele mai multe cazuri, erau ajutați de diplomații acreditați ai țărilor lor, care trimiteau materialele cu valiza diplomatică. Securitatea făcea toate eforturile pentru ca planurile ziaristului să nu se materializeze: cazarea în camere de hotel dotate cu aparatură de ascultare și fotografiere / filmare, infiltrarea informatorilor, filaj, percheziții secrete – pentru fotografierea notițelor personale și voalarea / demagnetizarea filemelor foto / a benzilor de magnetofon –, amplasarea tehnicii operative în autoturismele închiriate etc. Materialele rezultate din urmărirea informativă a ziariștilor străini erau arhivate la „Problema ziariști / francezi, italieni, americani etc.”, iar în cazurile mai importante (ziaristul respectiv venea

⁸¹ De exemplu, în august 1984, pentru proiectata vizită a ziaristei franceze Véronique Soulé, organizată de Agerpres, Direcția a III-a ordona însoțirea ei de către sursa „Costel”, „care va desfășura o muncă permanentă de influență pe lângă aceasta” (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 541819, vol. 1, f. 5v).

⁸² Grupurile organizate erau plasate în grija ghizilor și ale rețelelor informative ale Securității de la locurile de cazare și masă, care se ocupau de programele turistice. Din acest motiv, ordinele MI accentuau pe riscurile ca turiștii veniți pe cont propriu în România să pună probleme autorităților. După revolta din 15 noiembrie 1987, în speranța că vor distra atenția Securității, unii ziariști străini au plătit excursii organizate în Poiana Brașov, încercând să se documenteze în zonă. De exemplu, Thomas Johnson și Elisabeth Therese Scaglia, reporteri de investigații, s-au încadrat într-un grup pentru o excursie în perioada 28 decembrie 1987-9 ianuarie 1988. În articolul pe care l-a publicat în revista lunară „Actual” (cu titlul *România: singurul popor care visează un puci sovietic*, traducere arhivată în dosarul de la Securitate), Thomas Johnson a explicat că a profitat de o vulnerabilitate: România căuta să atragă cât mai mulți turiști străini, care plăteau serviciile în valută, iar pentru a nu-i descuraja autoritățile făceau verificări minimale pentru acordarea vizelor. După ce a reușit să stea de vorbă cu câțiva brașoveni, ziaristul semnala că românii erau exasperați de condițiile de viață și că „la viitoarele dezlănțuiri populare, în țară va fi un măcel crâncen. Oamenilor le este frig, le este foame și spun: «Pentru ca lucrurile să se schimbe este nevoie de sânge. Nu se pot face schimbări fără sacrificii»” (idem, dosar nr. 541775, f. 11v). După ce au devenit suspecți, cei doi ziariști au fost supravegheați de Securitate, în timpul unei percheziții secrete din camera de hotel li s-a voalat un film foto (practică uzuală a poliției politice), iar la controlul vamal de la ieșirea din țară li s-au voalat încă 13. Cei doi au mers la Ambasada Franței din București înainte de a urca în avionul spre Paris, unde au lăsat, probabil, alte filme, care au fost scoase din România cu valiza diplomatică și au ilustrat articolul publicat în februarie 1988 (*ibidem*, ff. 1, 7-8).

în țară de mai multe ori, activitatea lui era considerată periculoasă sau era arestat de autorități și expulzat) se deschideau dosare individuale de urmărire informativă.

Din câteva zeci de dosare ale unor ziariști străini, care au venit, oficial sau nu, în România cu diferite pretexte, dar cu scopul principal de a se documenta despre revolta de la Brașov, am ales să prezint două cazuri. Primul este relevant pentru modul în care autoritățile au urmărit o ziaristă, care avusese stabilită de mai mult timp o vizită de documentare, iar cel de-al doilea prezintă măsurile dure aplicate unui jurnalist, care a intrat în RSR cu viză de turist. Ambele sunt exemple și pentru vulnerabilitățile sistemului de supraveghere al Securității.

Obiectivele Securității „Coca” și „Ticu” (23-27 noiembrie 1987, București și Brașov)

În octombrie 1987, Patricia Koza, corespondentă a agenției de presă United Press International la Viena, a obținut aprobările pentru a face o vizită de documentare în România la sfârșitul lunii noiembrie⁸³. Agerpres i-a programat discuții la mai multe ministere, iar intenția ziaristei era să viziteze și Cernavodă și Delta Dunării. A anunțat că va rămâne 10 zile în țară și că va călători, de la Budapesta, cu un autoturism⁸⁴.

Sfârșitul lunii noiembrie 1987 era cum nu se poate mai interesant pentru un ziarist: mass-media internațională vuia de știri despre situația din România, iar autoritățile de la București negau vehement că s-ar fi produs o revoltă de proporții la Brașov, cu accente anti-comuniste. Pentru că oficialii români erau conștienți că interzicerea vizitei Patriciei Koza în ultimul moment ar fi fost un nou subiect de presă, ziaristei i s-a permis să intre în țară la 23 noiembrie 1987, așa cum fusese planificat, iar DSS și-a mobilizat unitățile pentru a-i „neutraliza” activitatea.

Totul a fost pregătit în detaliu, prin „Planul de măsuri pentru controlarea activității cetățenei americane Koza Patricia, corespondenta agenției de presă UPI la Viena”, propus de col. Marinescu

⁸³ În februarie 1986, Patricia Koza a solicitat acreditarea la București, prin intermediul Ambasadei RSR din Viena, și să facă o primă vizită de documentare. Pentru că nu a primit nici un răspuns, a revenit cu cererea în martie 1987, menționând mai multe domenii de interes: poziția României față de inițiativele lui Mihail Gorbaciov, comerțul cu URSS și celelalte țări socialiste, datoria externă și măsurile luate pentru lichidarea ei, situația energetică, turismul. Deși i s-a organizat un program la București (Agerpres a informat despre demersuri Secția Propagandă, Presă și Radioteleviziune a CC al PCR, cu mențiunea că Ministerul Energiei Electrice și Comitetul de Stat al Planificării au refuzat să o primească), ziarista a sosit pentru prima oară în România abia cu ocazia vizitei lui Mihail Gorbaciov (mai 1987) și nu a pus probleme deosebite pentru poliția politică. În august 1987, Koza a fost „luată în supraveghere informativă”, la propunerea col. Marinescu Dan din Direcția a III-a, pe motivul că urma să fie acreditată la București și ar fi fost suspiciuni că era „agenta serviciului de informații american” (idem, dosar nr. 542177, vol. 1, ff. 5-21, 44).

⁸⁴ *Ibidem*, f. 40.

Dan și aprobat de mai mulți șefi din Direcția a III-a⁸⁵, la 20 noiembrie 1987. Scopurile Securității erau „cunoașterea și controlarea activității [ziaristei, n.m.] și prevenirea contactului cu elemente necorespunzătoare”. Măsurile aplicate vizau: cunoașterea programului (prin sursele din Agerpres); controlarea discuțiilor cu persoanele din instituțiile vizitate și instruirea surselor pentru „răspunsuri corespunzătoare”; cazarea la hotel în cameră dotată cu „mijloace speciale” (pentru interceptarea discuțiilor); filajul; controlarea întâlnirilor din afara programului prin mijloace speciale IDEB⁸⁶; percheziții secrete ale bagajelor pentru fotocopierea materialelor de interes; folosirea surselor din „Silvia” (Ambasada SUA); interzicerea contactelor cu opozanții din atenția Direcției I și a SMB; alertarea Serviciilor 3 Contraspionaj din județele Constanța și Tulcea și a celor de la granița cu Ungaria; „influențarea pozitivă” și „dezinformarea” („În scopul pătrunderii în cercul de relații al ziaristei americane, pentru a o determina să-și destăinuie activitatea și interesul legat de vizita sa în R.S. România, vor fi exploatate momentele operative pretabile infiltrării uneia din sursele «Sorin», «Stoica», «Leonte» pe lângă cea în cauză, în vederea permanentizării relațiilor”)⁸⁷.

Securitatea se aștepta ca Patricia Koza să vină în țară la volanul unui automobil. În consecință, numele său era dat în consemn la granița cu Ungaria, sarcina Direcției pentru Pașapoarte și Controlul Trecerii Frontierei fiind aceea de a transmite ora sosirii, marca și numărul de înmatriculare al mașinii. De la punctul de frontieră, urma să fie urmărită, în sistem ștafetă (adică preluată de ofițeri de la un județ la altul), de serviciile de contraspionaj și de filaj din județele de pe traseele spre Brașov, unde dorea să ajungă în drum spre București. Serviciile teritoriale aveau misiunea să ia măsuri pentru ca ziarista să nu discute cu „elemente protestatare” și să se știe tot ce face în județul respectiv⁸⁸.

Nu numai Securitatea s-a pregătit pentru această vizită, ci și ziarista, care i-a pus în dificultate de mai multe ori pe ofițeri. Patricia Koza a sosit direct în București, cu avionul, împreună cu un coleg de breaslă, Nicholas (Nick) Francis Thorpe (corespondent UPI și al BBC la Budapesta), care a obținut viză turistică pe Aeroportul Otopeni. Fiind pe „lista de așteptări”,

⁸⁵ Lt-col. Diaconescu Gheorghe (locuitor al șefului Direcției a III-a), mr. Stănescu Gabriel (șeful Serviciului 1) și lt-col. Manea Gheorghe (șeful Serviciului 8) (*ibidem*, f. 44). Pentru ariile de responsabilitate ale serviciilor din Direcția a III-a vezi CNSAS, *Securitatea 1948-1989. Monografie*, vol. I, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, pp. 179-180, 219-221.

⁸⁶ Interceptarea discuțiilor prin intermediul emițătorilor alimentați la baterie. De exemplu, în restaurante, erau introduși micro-receptori în scrumiere, vase de flori, farfurii, pe care ofițerii de la Contraspionaj le amplasau pe mese cu ajutorul ospătarilor, apoi le supravegheau din apropiere, pentru a prelua aparatura la finalul operațiunii. În acest timp, pentru a se camufla, făceau consumație în local, pe care o decontau din fondul CIS (Cheltuieli Informative Speciale), pe motivul „cheltuieli operative, lucrare specială” (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16328, vol. 1, ff. 295-296)

⁸⁷ Idem, fond Informativ, dosar nr. 542177, vol. 1, ff. 44-45.

⁸⁸ *Ibidem*, ff. 49-52.

Direcția Pașapoarte a anunțat intrarea în țară la Direcția a III-a doar a Patriciei Koza, astfel că ziarista a fost singura luată în filaj de la aeroport. Ofițerii de securitate, care o așteptau în București peste câteva zile, au improvizat, în primele ore, urmărirea sa informativă. Col. Marinescu Dan, cel care primise misiunea de a se „ocupa” de Koza, a scris, de mână, un tabel, în care a inventariat măsurile punctuale pe care le-a luat împotriva celor doi ziariști în București (23 și 24 noiembrie 1987)⁸⁹. Documentul, rar întâlnit în dosare, reflectă modul de lucru al Securității: în funcție de informațiile primite, verbal, de la cei din teren (fileuri), ofițerul de la Contraspionaj a transmis sarcini către diverse servicii ale Direcției a III-a și a colaborat cu unitatea teritorială responsabilă (SMB).

În prima zi, inițiativele Patriciei Koza (cu pseudonimul „Coca”, dat de Securitate) au avut succes. Imediat după obținerea informației că a intrat în țară pe Aeroportul Otopeni, Direcția a III-a a anunțat Unitatea Specială „F”, pentru a o urmări pas cu pas⁹⁰, și Serviciul 7 din direcție⁹¹, pentru a fi cazată la hotel în cameră cu microfoane. Ambele măsuri au fost aplicate. A urmat, însă, un eșec: ofițerii de la Contraspionaj nu au reușit să-și mobilizeze colegii de la SMB (unde „nu a fost nimeni”) pentru a nu i se permite închirierea unui automobil. Singura reușită a fost repartizarea unei Dacii 1300 de culoare roșie, mai ușor de reperat în trafic. Prin microfoanele din camera de hotel, s-a obținut o informație banală: a doua zi, Patricia Koza va merge la Agerpres⁹².

Abia seara, la ora 19,30, a intrat în scena Securității și Nick Thorpe (pe care filajul l-a poreclit „Ticu”), cu care Patricia Koza a luat cina la Restaurantul „Madrigal”. Încercarea de a intercepta discuția lor a fost un alt eșec: „Nu s-a putut efectua IDEB – la Serv(iciul) 9⁹³ nu a fost nici un ofițer. Adus col. Petrișor de acasă prea târziu”. Noaptea s-a încheiat și mai prost pentru Securitate: cei doi ziariști au plecat de la Hotelul „Intercontinental” la Ambasada Marii Britanii, unde au stat la club, în compania unor diplomați, până la ora 24, după care au fost aduși la hotel cu o mașină a Corpului Diplomatic⁹⁴.

⁸⁹ Tabelul are următoarele rubrici: „cine a transmis informația”, „la ce se referă” și „măsuri întreprinse” (*ibidem*, ff. 42-43).

⁹⁰ Scopul era: „stabilirea activității ce o desfășoară, legăturile contactate, adresele vizitate și anunțarea organului informativ când sunt create condiții pentru întreprinderea de măsuri specifice” (adică percheziții secrete) – *ibidem*, f. 90.

⁹¹ Conform organizării din 1968 (care s-a menținut, în mare parte, până în 1989), Serviciul 7 din Direcția a III-a avea misiunea de a supraveghea Ministerul Turismului și unitățile subordonate (CNSAS, *Monografie...*, p. 179).

⁹² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 542177, vol. 1, f. 42.

⁹³ Serviciul 9 din Direcția a III-a se ocupa cu amplasarea și exploatarea tehnicii operative (în general, IDEB) necesare desfășurării supravegherii informative de către ofițerii de contraspionaj. Direcția a III-a era printre puținele care avea un asemenea serviciu (CNSAS, *Monografie...*, p. 179).

⁹⁴ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 542177, vol. 1, f. 42.

A doua zi, cei doi străini au fost supravegheați cu ceva mai mult succes: col. Marinescu a alertat sursele direcției și ofițerii acoperiți de la Agerpres și celelalte instituții vizitate, iar toată atenția a fost canalizată spre controlarea călătoriei spre Brașov, pe care cei doi au anunțat-o în discuțiile cu colegii lor, ziariștii români. Este rândul Contraspionajului să puncteze: „ora 11⁵⁰ s-a vorbit cu tov. Col. Cadar [de la – n.m.] SMB p(en)t(ru) a ne face rost de dublura cheilor 14 B 203 închiriată de «Coca». Ora 13⁰⁰ s-au obținut cheile”⁹⁵.

În seara de 24 noiembrie, ziariștii au mers la Consulatul, apoi la Ambasada SUA din București⁹⁶. După ce s-au asigurat că cei doi s-au culcat, iar somnul le era supravegheat de agenții de la Unitățile „T” și „F”, în noaptea de 24/25 noiembrie, ofițeri din Serviciul 1⁹⁷ și 9 din Direcția a III-a au instalat microfoane în automobilul închiriat. „Exploatarea mijloacelor speciale” urma să se facă în timp real, dintr-un alt autoturism, care aparținea Direcției a III-a (condus de plt. Mitrea Constantin), iar „ascultarea directă a discuțiilor” și transmiterea imediată către echipa de filaj (care însoțea cele două autoturisme) a „aspectelor de interes operativ” era misiunea lt. Turtorean Carmen⁹⁸.

În dimineața de 25 noiembrie, cei doi ziariști au avut de rezolvat o „misiune specială” în București. La clubul Ambasadei Britanice, un diplomat îi dăduse lui Nick Thorpe o carte de vizită și-i făcuse un semn, discret, să o întoarcă – a citit un nume, „Silviu Brucan”, și o adresă. Ziaristul a înțeles că nu trebuie să pună nici o întrebare, ci, doar, să ajungă acolo. După ce au stabilit, la un telefon public, să se întâlnească, cei doi ziariști au mers acasă la Silviu Brucan, înainte de a pleca spre Brașov⁹⁹. Thorpe își amintește că și această întâlnire a fost învăluită de mister, pentru că cei doi ziariști nu știau nimic despre cel cu care discutau: au fost conduși de Brucan pe un hol, unde erau agățate fotografiile cu gazda și președinții americani Richard Nixon și Gerald Ford, au primit două foi de hârtie – un CV și o „declarație” despre revolta de la Brașov – și, după ce au citit documentele, au vorbit despre cele petrecute pe 15 noiembrie¹⁰⁰. Echipa de filaj a notat că cei trei

⁹⁵ *Ibidem*, f. 42.

⁹⁶ *Ibidem*, ff. 87-89.

⁹⁷ Contraspionaj american (CNSAS, *Monografie...*, pp. 179, 220).

⁹⁸ Operațiunea a fost propusă de șeful Serviciului 1, mr. Stănescu Gabriel, și aprobată de șeful Direcției a III-a, gl-mr. Mortoiu Aurelian (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 542177, vol. 1, f. 65).

⁹⁹ <https://universul.net/video-jurnalistul-bbc-care-a-dezvaluit-lumii-ruptura-din-pcr-cum-a-scos-din-romania-scrisoarea-lui-brucan-si-marturii-despre-revolta-din-brasov/> (accesat la 16.07.2023). Drumul de la hotel până la Silviu Brucan a fost ascultat de următorii și transmis Direcției a III-a (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 542177, vol. 1, f. 32).

¹⁰⁰ <https://universul.net/video-jurnalistul-bbc-care-a-dezvaluit-lumii-ruptura-din-pcr-cum-a-scos-din-romania-scrisoarea-lui-brucan-si-marturii-despre-revolta-din-brasov/> (accesat la 16.07.2023). Vezi și Silviu Brucan, *Generația irosită. Memorii*, București, Editurile Univers & Calistrat Hogaș, 1992, pp. 168-169; *Dosarul Brucan. Documente ale*

au făcut o fotografie în curtea casei, apoi ziariștii și-au continuat programul stabilit cu Agerpres (au mers la BCEX, MCEX), apoi la hotel, de unde și-au luat bagajele și au plecat spre Brașov¹⁰¹.

Pe drum, cei doi au observat că erau urmăriți ostentativ și, deși bănuiau că au microfoane în automobil, au continuat să discute: vor încerca să publice articole în același timp și vor părăsi cât mai repede România¹⁰². Pe Valea Prahovei, cei doi s-au încurajat reciproc, bucurându-se că sunt împreună, iar Nick Thorpe nu și-a putut reține entuziasmul: „Să fii în România acum! Ce întâmplare!”¹⁰³. După ce au intrat în Brașov, i-a îngrijorat numărul mare de milițieni înarmați, care patrulau pe străzi, propunându-și să menționeze amănuntul în articole, pentru că prezența lor trebuia să inducă frica. „Să sperăm că amândoi vom ieși din țara asta cu bine”, afirma Thorpe¹⁰⁴.

S-au cazat la Hotelul „Carpați”¹⁰⁵, fiind preluați de filajul de la Brașov. Seara, s-au plimbat pe străzile din centru, au mers la Facultatea de Silvicultură (semn că știau despre protestul studenților), la Comitetul Județean al PCR, în mai multe restaurante, apoi, pe Strada Republicii au întrebat un cuplu (dintre cele două persoane Securitatea l-a identificat Mihai Bîrsan, electrician la IABv) ceva în engleză¹⁰⁶. Fileurii au consemnat că cei patru au mers la hotel, unde românii i-au așteptat pe ziariști, și, împreună, la stația de autobuz Livada Poștei, iar cu troleibuzul 31 până pe Bulevardul Valea Cetății, unde au intrat într-un bloc. Ziariștii au ieșit peste mai bine de două ore, iar peste câteva minute au apărut și românii, apoi au plecat, împreună, spre centru, pe aleile dintre

Direcției a III-a Contraspionaj a Departamentului Securității Statului (1987-1989), ediție îngrijită și studiu introductiv de Radu Ioanid, prefață de Gheorghe Câmpeanu, Iași, Editura Polirom, 2008, pp. 61-62.

¹⁰¹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 542177, vol. 1, f. 86.

¹⁰² *Ibidem*, vol. 2, ff. 34-35.

¹⁰³ *Ibidem*, ff. 44-45.

¹⁰⁴ *Ibidem*, ff. 37-38.

¹⁰⁵ *Ibidem*, ff. 37, 46. În Brașov, străinii erau cazați la Hotelul „Carpați”, care avea camere speciale pentru confortul lor, majoritatea „dotate” cu aparatură de înregistrare a discuțiilor. În plus, dintre angajații hotelului fuseseră recrutați mai mulți informatori, în rețelele ofițerilor Serviciului 3 Contraspionaj (de exemplu, în perioada 1982-1988, recepționera „Silvia”, care știa limba engleză, furniza lt-maj. Mureșan Mircea note despre toți străinii „suspecți” cazați în hotel și cetățenii români cu care aveau legături – idem, fond Rețea, dosar nr. 319260, vol. 1-2).

¹⁰⁶ Idem, fond Informativ, dosar nr. 542177, vol. 1, ff. 83-83v. Nick Thorpe a povestit cum au încercat să se documenteze în Brașov: „abordam pe câte cineva de pe stradă, în limba germană, franceză sau engleză, astfel: Scuzați-mă, ne puteți spune cum să ajungem la Biserica Neagră? Suntem jurnaliști din America, Marea Britanie, ce s-a întâmplat săptămâna trecută? Într-o singură propoziție și repede. Unii se îndepărtau de noi, alții ne spuneau cum se ajunge la Biserica Neagră. Unul sau doi oameni curajoși ne-au răspuns: luați-o la stânga, la dreapta, înainte, 10.000 de oameni în stradă, mulți oameni au fost arestați. Apoi mergeau mai departe, noi mulțumeam politicos... (...) La un moment dat, un om ne-a răspuns: 10.000 de oameni în stradă, proteste mari, o grămadă de arestări, să ne întâlnim la stația de autobuz de acolo în seara asta la ora 9” (<https://universul.net/video-jurnalul-bbc-care-a-dezvaluit-lumii-ruptura-din-pcr-cum-a-scos-din-romania-scrisoarea-lui-brucan-si-marturii-despre-revolta-din-brasov/> - 16 iulie 2023).

clădiri. Pentru a nu se deconspira, fileurii au fost nevoiți să-i abandoneze. La ora 2, cei doi ziariști au apărut la hotel, unde au fost preluați de echipa de filaj de acolo¹⁰⁷.

A doua zi, ziariștii au mers la Comitetul Județean al PCR, unde au cerut să stea de vorbă cu cineva, dar au ieșit rapid, însoțiți de șeful de la Protocol (Popescu), care i-a condus până la Modarom (prilej pentru fileuri să fotografieze). După-amiază, Koza a revenit la județeană de partid, unde a zăbovit doar câteva minute, apoi a ieșit din clădire și s-a așezat pe scările instituției, gest considerat ostentativ, fiind ridicată de subofițerul de miliție de la pază, care a condus-o înăuntru¹⁰⁸. Nici a doua tentativă de a obține informații de la un oficial al partidului din Brașov nu a avut succes, pe motiv că nu exista acordul MAE pentru întâlnire¹⁰⁹. Ziarista a părăsit clădirea însoțită de același Popescu, apoi a plecat, „nervosă” (aprecierea fileurilor) spre Str. Republicii, unde s-a oprit, a scos din geantă un mic aparat foto și a fotografiat Comitetul Județean, în timp ce „era foarte emotivă și atentă în jurul său”¹¹⁰.

Spre seară, Patricia Koza a plecat cu automobilul închiriat la București, iar Nick Thorpe s-a plimbat prin Brașov în așteptarea unui tren cu destinația Budapesta. Ambii au fost însoțiți de echipaje de filaj. Ziaristul britanic a intrat într-o librărie din centru (unde a studiat Statutul PCR în limba germană, volumul „Omagiu” și o cuvântare a lui Nicolae Ceaușescu), apoi a vizitat hala agroalimentară a Magazinului „Brașov” (fileurii au notat că l-au interesat „aspectele negative” de la raionul de carne, „unde așteptau circa 100-150 persoane, a intrat în față, s-a interesat ce se vinde și prețul, după care foarte discret a numărat persoanele ce se aflau la rând”), a studiat cu atenție clădirea județenei de partid, iar de la un vânzător ambulant a cumpărat un fluier și o jucărie. Pentru că se înnoptase, a petrecut mai bine de jumătate de oră în discoteca Facultății de Silvicultură, a mâncat la Restaurantul „Cerbul Carpatin” și, pe jos, a mers la gară. A plecat spre Budapesta la ora 22,30¹¹¹.

După ce a mai făcut o vizită la Agerpres (în 26 noiembrie) și a predat automobilul închiriat, Patricia Koza a plecat din București a doua zi dimineață, cu avionul, spre Varșovia¹¹². În acest

¹⁰⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 542177, vol. 1, f. 84.

¹⁰⁸ *Ibidem*, f. 80.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 56.

¹¹⁰ *Ibidem*, ff. 79-80.

¹¹¹ *Ibidem*, ff. 80v-81. După 1990, Nick Thorpe a povestit cum a ascuns foile primite de la Silviu Brucan într-o scrumieră din trenul care-l ducea spre Budapesta pentru a nu fi descoperite la controlul vamal (<https://universul.net/video-jurnalistul-bbc-care-a-dezvaluit-lumii-ruptura-din-pcr-cum-a-scos-din-romania-scrisoarea-lui-brucan-si-marturii-despre-revolta-din-brasov/>, accesat la 16.07.2023). Numele său nu figurează în evidențele Securității, primite de CNSAS.

¹¹² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 542177, vol. 1, f. 97.

interval, ziarista a reușit, din nou, să scape de controlul Securității, trimițând redacției articolul (în dosarul de securitate nu există interceptarea unui telex sau a unei convorbiri telefonice).

În 27 noiembrie, UPI a transmis (la amiază și seara) materialul ziaristei, care conținea multe pasaje din declarația lui Silviu Brucan și amănunte despre revoltă, inclusiv despre protestul studenților de la Silvicultură din 22 noiembrie¹¹³. A doua zi, „The Independent” a publicat declarația lui Brucan și un comentariu al lui Nick Thorpe despre revolta de la Brașov¹¹⁴.

Cei doi ziarști susțineau că s-au documentat în România, la București și Brașov, unde au discutat cu un fost activist de partid de rang înalt și cu martori la revoltă. „Declarația” lui Silviu Brucan a fost destul de dură: „Demonstrația muncitorilor din Brașov este o cotitură în istoria politică a României ca stat socialist. O perioadă de criză s-a deschis în relația dintre PCR – Partidul Comunist Român și clasa muncitoare, care până acum a asigurat stabilitatea politică a regimului. (...) erupția din Brașov semnalează că cupa mâniei s-a umplut și clasa muncitoare nu mai acceptă să fie tratată ca un servitor ascultător. (...) Conducerea este acum confruntată cu o alegere dificilă: represiunea de masă, deoarece avem de a face cu mii de muncitori, sau un efort sincer de a satisface revendicările lor legitime. Desigur, tendința dominantă în Est astăzi pledează cu tărie în favoarea celei de-a doua opțiuni. Represiunea poate avea repercusiuni incalculabile atât pe plan intern cât și pe plan internațional. (...) În plus, represiunea va genera o ruptură între partid și clasa muncitoare”¹¹⁵.

Publicarea informațiilor și preluarea lor de posturile de radio „Vocea Americii” și Europa liberă au fost un nou eșec, usturător, pentru poliția politică. Direcțiile Securității și-au pasat responsabilitatea. Printr-o „Notă” trimisă Direcției a III-a, la 27 noiembrie, Serviciul Independent „D” se spăla pe mâini: Patricia Koza ar fi venit în țară „pe cont propriu”, programul a fost stabilit de Agerpres și s-au controlat vizitele la instituții, iar lui Nick Thorpe, pentru că nu era anunțat la Agerpres, deci nici la instituții, i s-a atras atenția și el a fost binevoitor. Nota se încheia cu un avertisment pentru Contraspionaj: „Situția relatată demonstrează încă o dată că ziarștii care nu sunt incluși pe lista persoanelor indezirabile pot obține viza de la frontieră, evitând astfel contactul cu oficiile noastre diplomatice din străinătate”¹¹⁶.

¹¹³ HU OSA 300-5-190, Records of the Research Institute of Radio Free Europe / Radio Liberty, Analytic Research Department, Records of Vlad Socor, Brașov 1987, container no. 2.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ Silviu Brucan, *op. cit.*, pp. 168-169.

¹¹⁶ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 542177, vol. 1, ff. 93-95.

Concluziile Direcției a III-a erau că cei doi ziariști, deși au respectat, în mare parte, programul stabilit la Agerpres, au reușit, totuși, să contacteze „atât la București cât și la Brașov, unde s-au deplasat în mod special, o serie de persoane cunoscute ca nemulțumite pe care le-au determinat să facă declarații calomnioase”¹¹⁷, Patricia Koza publicând „un material cu un conținut deosebit de calomniator și denigrator la adresa conducerii partidului și statului nostru”¹¹⁸. Probabil pentru a-și masca eșecul, col. Marinescu Dan a consemnat că ziarista nu s-a despărțit niciodată de o sacoșă și a avut „aparatură specială”, cu care ar fi transmis prin satelit informațiile culese în țară¹¹⁹.

Patricia Koza a cerut Ambasadei României din Varșovia să fie acreditată pentru Congresul al XIV-lea al PCR din noiembrie 1989. După verificări, de la cabinetul gl-lt. Stămătioiu Aristotel, adjunct al ministrului de Interne, se elaborează o „Notă” despre ziaristă, care era subiect al Acțiunii „Forum 89” (planurile Ministerului de Interne pentru congres). Prin urmare, Ambasada din Varșovia a fost anunțată că Patricia Koza se afla pe lista de „ziariști care au interdicție de a intra în RSR pe perioada Congresului”, astfel că nu trebuia să i se dea viză¹²⁰.

Dosarul din care am refăcut zilele intense pentru ziariști și ofițeri din noiembrie 1987 generează mai multe întrebări: de ce li s-a permis celor doi ziariști să discute cu Silviu Brucan și să ducă mesajul său peste granițe?, cine era Mihai Bîrsan și însoțitoarea sa?, cum de cei patru au putut să stea de vorbă câteva ore într-un apartament din Brașov?

Silviu Brucan, ilegalist și activist de partid cu funcții importante în anii '40-'60, avea relații privilegiate cu diplomații unor state occidentale și ai URSS. Supravegheat de Securitate, i se permitea o anumită libertate de mișcare, pentru că nu punea probleme pentru stabilitatea regimului Ceaușescu. Din acest motiv, în noiembrie 1987, casa sa nu era monitorizată de un dispozitiv al Miliției, iar cei doi ziariști au putut pătrunde nestingheriți. Dar încrederea regimului a fost spulberată de opiniile lui Brucan, care au ținut capul de afiș al presei internaționale timp de câteva zile și au avut drept consecință izolarea sa pentru o perioadă¹²¹.

Mihai Bîrsan este un personaj necunoscut în Arhiva fostei Securități, iar acest amănunt este curios. Într-o singură notă olografă, col. Marinescu Dan afirma că Bîrsan a fost identificat și

¹¹⁷ *Ibidem*, f. 127.

¹¹⁸ *Ibidem*, f. 62v.

¹¹⁹ *Ibidem*, f. 41.

¹²⁰ *Ibidem*, ff. 131-133.

¹²¹ Silviu Brucan, *op. cit.*, pp. 170-173.

„anchetat informativ”¹²², dar declarațiile sale de la Securitate nu au fost atașate dosarului Patriciei Koza, așa cum se proceda de obicei. Doamna care-l însoțea nici măcar nu a fost identificată. În bazale de date ale CNSAS, Bîrsan nu apare cu nici o înregistrare. Amintirile lui Nick Thorpe adâncesc suspiciunile: ziaristul l-a revăzut în 1990, când brașoveanul i-a povestit că, după întâlnirea cu străinii, a fost arestat de Securitate, i s-a prezentat înregistrarea discuției din noaptea de 25/26 noiembrie 1987, apoi a fost dus la București, unde a fost cercetat, condamnat și deportat în Moldova¹²³. Nu există nici o dovadă arhivistică a acestor afirmații, iar numele său nu este cunoscut la Asociația „15 noiembrie 1987” Brașov. Bîrsan ar fi putut să braveze după 1990, cu amănunte pe care le-a auzit de la muncitorii condamnați și deportați: în timpul primului transfer spre București (17 noiembrie 1987), mașina care-i transporta pe brașoveni a oprit și toți s-au speriat că vor fi împușcați, iar cei mai mulți dintre condamnați au fost deportați în Moldova, în județele de baștină.

Toate aceste informații generează mai multe ipoteze. Prima: Bîrsan, care a vorbit în limba engleză, era ofițer sau sursă de încredere a Securității, iar din acest motiv ziaristii și cei doi români au fost lăsați să discute. Această variantă nu explică, însă, informațiile foarte importante pe care le-a comunicat: muncitorii de la Autocamioane și de la Tractorul erau nemulțumiți pentru că de trei luni li se rețineau procente semnificative din salarii, fuseseră anunțați că sute dintre ei vor fi detașați la muncă în mine, forțele de ordine arestaseră peste 200 de protestatari, iar despre 50-60 dintre ei nu se știa nimic la sfârșitul lunii noiembrie, iar studenții de la Silvicultură protestaseră și erau anchetați. Cred, așadar, că asemenea informații nu puteau fi difuzate de un om de încredere al Securității. A doua ipoteză: Mihai Bîrsan era agent al unui serviciu secret străin și era supravegheat (inclusiv prin microfoane instalate în apartament), dar declarațiile sale nu au fost arhivate în dosarul arhivat, pentru că foloseau unei operațiuni mai largi, în care erau implicate mai multe direcții ale Securității. Din acest motiv, dosarul său / documente despre el nu au fost predate CNSAS. A treia ipoteză: lipsa crasă de profesionalism a ofițerilor de Securitate.

Obiectivul Securității „Brad” (25 noiembrie – 2 decembrie 1987, Brașov și București)

În 25 noiembrie 1987, pe Aeroportul Otopeni a aterizat Jérôme Bony, cetățean francez. Fost corespondent de război în Afganistan și în țări din Africa, de ceva timp era ziarist la Antenne

¹²² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 542177, vol. 1, f. 41.

¹²³ <https://universul.net/banned-from-romania-for-reporting-on-1987-brasov-riots-bbc-journalist-nick-thorpe-greeted-with-plum-brandy-at-border-during-the-revolution/> (accesat la 16.07.2023).

2. Pentru că evitase demersurile oficiale pentru o vizită de documentare în România, a obținut viză turistică în aeroport, iar angajații Direcției pentru Pașapoarte nu au descoperit indicii că ar fi ziarist. Din acest motiv, prezența sa în țară nu a fost semnalată la Direcția a III-a. În declarația obligatorie de la punctul de trecere al frontierei, Bony a scris că se va caza la Hotel „Lido” din București și că va vizita Valea Oltului¹²⁴.

În Capitală, a reușit să filmeze, în secret, șantierul Casa Republicii și cozi la magazine alimentare. Peste două zile, a închiriat un autoturism (i s-a repartizat un Olcit roșu, fără șofer) și a plecat spre Valea Oltului, iar în stațiunea Călimănești s-a cazat la Hotel „Căciulata”. Securitatea județului Vâlcea a luat măsurile obișnuite în confruntarea cu un cetățean străin: s-a asigurat că i se repartizează o cameră „dotată” cu microfoane (în limbajul poliției politice: a fost cazat „pe mijloace TO”), iar a doua zi, la Mănăstirea Cozia, a fost plasat unui ghid (sursa „Saul”), care i-a prezentat monumentul și informațiile istorice oficiale¹²⁵.

Pe traseul Sibiu – Brașov, Jérôme Bony a luat „la ocazie” mai mulți cetățeni români, cu care a încercat să converseze despre viața lor și despre revolta de la Brașov. Unul dintre ei îi spune: „Ceașescu = Hitler!”, iar din dorința de a-l ajuta, l-a condus la dr. Șerban, medic în Arpaș, care știa limba franceză. Așteptând să-și termine programul de consultații, Bony s-a cazat la un hotel din Făgăraș, unde și-au dat întâlnire, la cină¹²⁶. Medicul mai avea un contract: era informator al Securității cu numele „Jan Georgescu”. După ce a raportat că s-a pomenit cu un străin în cabinet, ofițerul care-l avea în rețea l-a instruit pe cum trebuie să se comporte. Dr. Șerban s-a străduit să-l descurajeze pe ziarist, susținând că, în schimbul unei sume de bani (francezul ar fi afirmat că este dispus să plătească informațiile), românii i-ar prezenta revolta exagerat și ar minți¹²⁷.

În 29 noiembrie, ziaristul a ajuns în Brașov și s-a cazat la Hotel „Carpați”, care era special pregătit pentru străini, unde i s-a repartizat o cameră cu microfoane. Recepționera de încredere a Securității, „Silvia”, a înregistrat datele din pașaport, care scăpaseră Direcției pentru Controlul Străinilor: oaspetele era ziarist și călătorise în Afganistan și în mai multe țări din Africa¹²⁸.

După-amiază și seara, Bony s-a plimbat prin oraș și a intrat în mai multe localuri publice. În Restaurantul „Transilvania”, l-a cunoscut pe Adrian Kereji, cetățean român, care i-a tradus chelneriței comanda din franceză. Bony a mâncat, Kereji a băut doar bere și au discutat probleme

¹²⁴ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 161987, vol. 1, f. 1.

¹²⁵ *Ibidem*, f. 1.

¹²⁶ Jérôme Bony, *Grand reporter. Dans les coulisses de l'actualité*, Paris, Éditions Michalon, 2007, pp. 48-49.

¹²⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 161987, vol. 1, f. 9.

¹²⁸ *Ibidem*, f. 17.

cotidiene. După ce a plătit consumația, Bony a constatat că i s-a furat portofelul, pe care-l lăsase în buzunarul hainei, pe spătarul scaunului. Jenat de întâmplare, Kereji s-a scuzat că nu a observat nimic și i-a arătat buzunarele, pentru a demonstra că nu era autorul furtului. Francezul rămăsese doar cu „cartea de jurnalist”, ascunsă în talpa unui pantof, și cu niște bani de rezervă, pe care-i avea într-o centură improvizată, pe sub haine¹²⁹.

Jérôme i-a propus lui Adrian să meargă la hotel și să continue discuția. Românul a acceptat, iar „tehnica operativă” din cameră a înregistrat (apoi, cineva de la Securitate a făcut traducerea din limba franceză). Bony a spus ce vrea să afle: „realitatea de aici, tot ceea ce se referă la sărăcie. (...) Ce m-ar interesa este să revin în Franța cu o mărturie, cu mijloace de-a explica cum au acționat românii, cum s-au petrecut lucrurile”. L-a întrebat pe Kereji dacă a fost martor la revoltă, iar acesta a confirmat¹³⁰ și a susținut că poate să dea un interviu în franceză. Bony s-au mulțumi și cu un interviu în limba română, pentru că la Paris se va face traducerea, dar îl atenționează că, „în cazul în care el va fi arestat, să nu spună ce-au discutat”. Adrian „afirmă că în România este foarte dură viața, e sărăcie, nu este carne, a dispărut. Înainte, în România era foarte multă carne care acum se exportă. (...) se referă la început la sumele mici de bani acordate pentru copii, apoi afirmă că în spitale nu există antibiotice și nici alte medicamente, nu sunt condiții pentru creșterea copiilor, nu este căldură în locuințe, nu li se acordă copiilor asistență medicală corespunzătoare. Românul declară că el are cartelă lunară”. Jérôme l-a oprit, pentru că toate aceste amănunte se cunoșteau în Franța. Dar Adrian a insistat: „Este o situația generală, a ajuns cuțitul aici (probabil că arată). (...) Apă caldă cu program afișat. Vreau să plec în Franța, să am pașaportul meu și să revin aici. (...) În continuare, românul relatează că în restaurante se găsesc doar coniac și stavrizi, în magazine nu este carne și nimic, că el nu are acasă nimic de mâncare deși este duminică”¹³¹.

Probabil că, la un moment dat, ziaristul a luat câteva măsuri de precauție, pentru că s-au înregistrat doar frânturi din conversație: „se aud doar cuvinte disparate, ca: «șeful județului Dolj», «conducerea județului Brașov», «este o poliție fantastică», «situație politică», «nu pot face serviciu în acest mod»”. Adrian a întrebat, naiv: „de ce în Franța sunt posibile atâtea lucruri, chiar și

¹²⁹ Idem, dosar nr. 686432, vol. 1, f. 5. Jérôme Bony, *op. cit.*, p. 42.

¹³⁰ Este vorba despre o greșală de traducere sau de interceptare a discuției, pentru că, în volumul publicat în 2007, Jérôme Bony și-a amintit că Adrian i-a spus că nu a participat la revoltă, ci știa doar ce se discuta în oraș (Jérôme Bony, *op. cit.*, p. 41). În interogatoriile de la Securitate, nici Adrian Kereji nu a recunoscut că i-ar fi spus francezului că a fost martor la revoltă (ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 686432, vol. 1, f. 8).

¹³¹ *Ibidem*, f. 2.

demonstrațiile?”. Au stabilit să se vadă a doua zi, „după clădirea casei de modă”, apoi românul a plecat spre casă¹³².

Echipa de filaj de la hotel a anunțat că, la ora 22,15, din camera francezului a ieșit cineva. Adrian Kereji a străbătut, în fugă, parcul din fața hotelului, și a urcat într-un troleibuz, unde a fost legitimat de o patrulă de miliție (alertată de fileuri), fără să i se întâmple nimic¹³³. Noaptea, la Securitatea Brașov s-a ascultat conversația din camera de hotel și, prin coroborarea datelor de la Miliție, a fost identificat cetățeanul român.

Adrian Kereji, care se prezentase francezului „muzician de jazz”, era plutonier de muzică, activist cultural la Batalionul 20 Vânători de Munte Ghimbav (UM 01199)¹³⁴. Pentru că i-ar fi putut dezvălui francezului informații militare, ofițerii de la Serviciul 3 Contraspionaj Brașov l-au anunțat pe șeful Biroului de Contrainformații al batalionului, cpt. Huruban Ștefan. Prin urmare, Kereji a fost convocat la unitate, chiar înainte de întâlnirea cu Bony, despre care se aflase. Plutonierul a fost interogat și reținut în unitate până a doua zi, fără ca soția sa să fie anunțată de ce lipsește de acasă. Pe 1 decembrie, când a ajuns la familia sa, Adrian i-a spus soției că a fost în misiune la Târgoviște (așa cum fusese instruit)¹³⁵. După ce „l-au neutralizat” pe Kereji, ofițerii de la Contraspionaj s-au ocupat de Bony.

Ziaristul francez s-a plimbat prin centrul Brașovului și a revenit de mai multe ori în preajma Modaromului, acolo unde-și dăduse întâlnire cu Adrian Kereji, fiind, permanent, sub ochii fileurilor. Nu se poate ști dacă ofițerii de la Securitate s-ar fi mulțumit cu supravegherea sa strictă și cu interogarea plutonierului de armată sau dacă au căutat un motiv pentru o reacție mai dură. Cert este că, spre amiază, Bony a avut un alt contact „suspect”: din librăria „George Coșbuc”, a ieșit însoțit de doi tineri români și au intrat la ceainăria „Orient” de pe str. Republicii¹³⁶. Fileurii l-au anunțat pe ofițerul de la Contraspionaj, care coordona toate măsurile, iar până când s-au decis următorii pași – reținerea celor trei și transportarea lor la sediul Miliției, pentru interogatorii – a trecut mai bine de o oră.

Jérôme Bony avea în față doi studenți – Dorin Popină și Gavrilă Pajor, ambii în anul IV la Facultatea de Mecanică. Primele minute petrecute în cafenea au fost jenante pentru români, care au fost nevoiți să-i explice francezului atitudinea personalului: ospătărița a refuzat să le aducă doar

¹³² *Ibidem*, f. 3.

¹³³ *Ibidem*, f. 6.

¹³⁴ *Ibidem*, f. 7.

¹³⁵ *Ibidem*, vol. 2, f. 2.

¹³⁶ *Idem*, dosar nr. 161987, vol. 1, f. 4.

cafelele comandate, comunicându-le că, dacă vor cafea, trebuie să cumpere meniul complet – cafea, prăjitură și apă minerală. Era greu de explicat unui străin de ce cafeaua era un produs de lux în România, iar localurile profitau de cererea clienților pentru a-și vinde celelalte produse, care nu erau dorite, dar umpleau gestiunea. După ce s-a prezentat și le-a spus că în Franța se vorbea despre revoltă și despre uciderea a doi milițieni, iar din aceste motive a venit să vadă ce s-a întâmplat în realitate, ziaristul le-a cerut tinerilor detalii: dacă au participat și studenți și dacă ei cunosc vreun muncitor cu care ar putea să vorbească. Cei doi i-au spus că nu au participat, iar Pojar l-ar fi atenționat că, chiar dacă ar găsi, nici un participant nu ar avea curajul să discute cu un ziarist străin¹³⁷. Bony li s-a plâns că a încercat să stea de vorbă cu diverși români, dar că a fost evitat și nu a obținut amănunte. A vrut să-i înregistreze, dar studenții au refuzat¹³⁸.

Conversația a fost întreruptă, brutal, când în cafenea au intrat câteva persoane în uniforme, i-au obligat să se ridice și să meargă afară. În fața cafenelei așteptau patru-cinci mașini, în care au fost băgați, forțat, Bony trezindu-se pe bancheta din spate a uneia dintre ele, flancat de doi bărbați, iar lângă șofer era o doamnă, care traducea¹³⁹. Au mers la hotel, unde Bony a fost somat să ia cu el casetele pe care le filmase până atunci, apoi au mers în clădirea Miliției, la interogatoriu¹⁴⁰.

Cei doi ofițeri voiau să știe cu cine s-a întâlnit de când era în România, cine l-a trimis și în ce scop, ce vorbise cu dr. Șerb și cu tânărul brașovean în camera de hotel, pentru că și-a depășit cu mult statutul de turist declarat la graniță. L-au amenințat că ei știu totul, că Adrian este într-un birou alăturat, pentru că s-a speriat și a venit să le povestească. Cu toate acestea, dacă Bony va fi binevoitor, își va ușura situația. Întrebările și răspunsurile au durat aproape trei ore, Bony recunoscând de la început că este ziarist și că voia să documenteze revolta muncitorilor și condițiile de viață din România. I s-au reținut casetele înregistrate și a fost amenințat că, dacă a făcut spionaj, va fi judecat¹⁴¹.

A fost dus cu mașina la hotel, spunându-i-se că nu este arestat, dar că trebuie să rămână acolo până când se termină analizarea materialelor înregistrate la București și Brașov¹⁴². Recepționera „Silvia” a înregistrat că era „speriat, îmbujorat” și, întrebat ce pășise, a răspuns, „cu tremur în glas” că el nu știe nimic, doar vorbea cu doi tineri¹⁴³. Din camera de hotel, Bony a

¹³⁷ *Ibidem*, f. 7; Jérôme Bony, *op. cit.*, p. 44.

¹³⁸ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 161987, vol. 1, f. 8.

¹³⁹ Jérôme Bony, *op. cit.*, pp. 44-45.

¹⁴⁰ *Ibidem*.

¹⁴¹ *Ibidem*, pp. 47-50.

¹⁴² ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 161987, vol. 2, ff. 1-2.

¹⁴³ *Ibidem*, vol. 1, f. 17.

telefonat la Paris, soției sale și redacției: „Mi-au luat materialul. Am fost interpelat de poliție și au văzut că nu sunt turist și nu sunt prea mulțumiți. Mi-au luat materialul. Vor viziona casetele și trucerile pe care le-am filmat la București, pe ascuns (în fugă). Cum ei au vorbit deja, eventual, de spionajul francez...”. I-a rugat pe cei de la redacție să anunțe ambasada Franței din București, pentru că el poate să aibă probleme. Bănuia că a fost denunțat de unul dintre cei cu care a vorbit, de frică¹⁴⁴. În baie, și-a scos lista cu numele persoanelor pe care le putea contacta în București și a încercat s-o mestece, apoi a aruncat-o în toaletă și a tras apa¹⁴⁵.

Seara, pe la ora 18, ofițerii l-au vizitat la hotel. Cel care a condus interogatoriul l-a sfătuit să nu mai prezinte doar lucrurile negative, pentru că țara este frumoasă și trebuie respectată, așa cum și ea respectă Franța. I s-a restituit camera video, fără casete, și l-au anunțat că a doua zi dimineață va pleca la București, unde se va urca în primul avion spre Paris; dacă va dori să revină, să ceară viză, pentru că i se va acorda¹⁴⁶.

Până la București a fost însoțit de fileuri¹⁴⁷. În Capitală și-a luat o cameră la Hotel „Ambassador” și s-a întâlnit cu vice-consulul francez, cu care a mers la ambasadă, unde a discutat cu diplomații într-o cameră specială (antifonată și securizată)¹⁴⁸. A doua zi, după o nouă vizită la Ambasadă, a fost condus de viceconsul la Aeroportul Otopeni și a plecat la Paris¹⁴⁹.

Securitatea din Brașov era în alertă maximă, pentru că principalul interlocutor al ziaristului francez lucra într-o unitate militară. Chiar dacă din declarațiile lui Adrian Kereji și din traducerea discuției cu francezul nu au apărut indicii despre vreo operațiune de spionaj, în 2 decembrie 1987, după ce a fost avertizat de superiorii săi, a scris o „declarație-angajament”, în care promitea că nu va mai încălca ordinele MApN și legile țării (Legea 23/1971), că va anunța autoritățile dacă va constata că cineva încalcă legea și că nu va discuta cu nimeni despre ce a fost cercetat de către organele de stat¹⁵⁰. A fost trecut în rezervă începând cu 1 decembrie 1987¹⁵¹, iar „cazul” a fost prelucrat în unitatea militară de la Ghimbav. Colegilor săi li s-a spus că a transmis unui străin „date din unitate” și despre revolta muncitorilor¹⁵². În ochii tuturor, Kereji își trădase patria – era un spion. Cu această pată la dosar, Adrian Kereji a reușit să-și găsească foarte greu un nou loc de

¹⁴⁴ *Ibidem*, vol. 2, ff. 1-2.

¹⁴⁵ Jérôme Bony, *op. cit.*, p. 50.

¹⁴⁶ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 161987, vol. 1, f. 10; Jérôme Bony, *op. cit.*, p. 51.

¹⁴⁷ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 161987, vol. 1, f. 5.

¹⁴⁸ Jérôme Bony, *op. cit.*, p. 51.

¹⁴⁹ ACNSAS, fond Informativ, dosar nr. 161987, vol. 1, ff. 13-14.

¹⁵⁰ *Idem*, dosar nr. 686432, vol. 1, f. 11.

¹⁵¹ *Ibidem*, f. 14.

¹⁵² *Ibidem*, f. 20.

muncă, deși el și soția sa se interesau de toate anunțurile de angajare. S-a întâmplat abia în martie 1988, când a fost încadrat instructor cultural la Casa de Cultură din Râșnov, prin bunăvoința primarului din acel oraș, căruia i-a povestit întâmplarea cu francezul¹⁵³. Replica primarului este semnificativă pentru paranoia regimului din acei ani: „Mai bine învățai maghiara decât franceza!”¹⁵⁴

Libertatea presei – un dialog al surzilor

Înmulțirea materialelor critice despre România în presa internațională, la sfârșitul anului 1987, a determinat reacții tot mai dure din partea autorităților române.

Primul contact politic la nivel înalt după revolta de la Brașov a fost vizita în România (17 decembrie 1987) a lui Hans Dietrich Genscher, vice-cancelar și ministru al afacerilor externe al RFG. Amânată de mai multe ori în cursul anului 1987, din cauza programului încărcat al diplomatului german, vizita s-a desfășurat după negocieri intense, cele mai aprige privind abordarea „problemelor umanitare” (emigrarea etnicilor germani din România) și acordarea vizelor pentru toți ziariștii germani care doreau să acopere evenimentul, indiferent dacă erau sau nu pe placul autorităților române. Pe parcursul discuțiilor, echipa lui Genscher a încercat să condiționeze vizita de acceptarea tuturor ziariștilor, amintind că, în 1985, ministrul fusese nevoit să-și anuleze vizita la Varșovia din cauza aceluiași gen de probleme¹⁵⁵.

Bucureștiul avea propriile nemulțumiri. La Reuniunea CSCE de la Viena, România se opunea creării unui mecanism de control în domeniul umanitar și al respectării drepturilor omului, fiind în contradicție cu țările occidentale și chiar cu majoritatea țărilor estice¹⁵⁶. În plus, de la sfârșitul lunii noiembrie, în parlamentul vest-german fuseseră discuții ample despre condițiile grele din România, care i-au determinat pe muncitori să se revolte, iar instituții și organizații neguvernamentale colectaseră importante cantități de ajutoare umanitare (în special alimente), pe care le trimiseseră în țară. România, însă, nu a respins, ostentativ, orice ajutor, nepermițând tirurilor încărcate să treacă granița¹⁵⁷.

La ultimele negocieri pentru vizita de stat, de la începutul lunii decembrie, MAE vest-german a revenit asupra problemei ziariștilor, repetând cererea de a li se acorda vize și

¹⁵³ *Ibidem*, f. 28.

¹⁵⁴ *Ibidem*, vol. 2, f. 15.

¹⁵⁵ AMAE, fond 1987, RFG, dosar nr. 7, ff. 53-55.

¹⁵⁶ *Ibidem*, ff. 118-120.

¹⁵⁷ ANIC, fond Colecția Gabanyi, dosar nr. 78, f. 76; ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 13906, vol. 3, f. 103.

„permisiunea de a introduce și scoate din țară fără dificultăți aparatura de lucru”. Genscher însuși a transmis că „nu va invita ziariști de a căror probitate să nu fie sigur, dar că aceștia sunt oaspeții lui și că nu poate merge fără ei”¹⁵⁸.

Pentru a nu risca anularea vizitei, partea română a aprobat intrarea în țară a tuturor ziariștilor germani. Nervozitatea era, însă, maximă și s-a reflectat în convorbirile oficiale, inclusiv cu președintele RSR. În partea publică a întâlnirii (la care era prezentă și presa), oaspetele a început prin a mulțumi pentru acceptarea întregii delegații de ziariști germani, determinând reacția gazdei, fiecare menținându-și punctul de vedere: Genscher a vorbit despre „pluralitatea presei”, adică nevoia de prezentare a unor puncte de vedere opuse, iar Ceaușescu a tradus „pluralitatea” doar prin „participarea tuturor claselor sociale la viața politică, la conducerea societății”, în opinia sa, presa, chiar și diversă trebuind „să scrie adevărul”, care, desigur, era unul singur (cel oficial). Ministrul german a încercat să ajungă la un consens: „Domnule președinte, în medie, ca să spunem așa, cred că se exprimă până la urmă adevărul. Eu cred că multitudinea, pluralitate presei este cea mai bună garanție pentru prezentarea adevărului. Nimeni nu este scutit de greșeli – nici politicienii, nimeni!”, dar Nicolae Ceaușescu a rămas inflexibil: „Dar și politicienii au obligația să țină seama de realități. Cu atât mai mult presa, mai cu seamă că ea ar trebui să aibă drept scop promovarea prieteniei, colaborării, păcii”¹⁵⁹.

După apariția unor articolele negative despre țară, diplomații români acreditați în străinătate făceau presiuni, la ministerele de externe din țările respective și la redacțiile agențiilor de presă sau ale ziarelor, pentru ca asemenea materiale să nu se mai publice. Colegii diplomați răspundeau că, în țările lor, presa este liberă și că instituțiile statului nu pot interveni în politica editorială¹⁶⁰, iar redacțiile acceptau, uneori, să publice drepturi la replică trimise de la București.

În aprilie 1988, ambasadorul Petre Gigea, „acționând conform indicațiilor conducerii MAE pentru crearea și dezvoltarea unui cerc de relații apropiate în rândul unor ziare și reviste franceze de prestigiu”, a convins conducerea ziarului „Le Figaro” să renunțe la a solicita viză pentru jurnalista Arielle Thedrel, „cunoscută ca având o poziție ostilă față de țara noastră”, în schimbul primirii lui Pierre Bocev într-o vizită de documentare¹⁶¹. După mai multe amânări fără explicații, Bocev a venit în România la 19 septembrie 1988, pentru un program pregătit cu Agerpres. A fost

¹⁵⁸ AMAE, fond 1987, RFG, dosar nr. 7, ff. 102-104.

¹⁵⁹ ANIC, fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar nr. 128/1987, ff. 1-3.

¹⁶⁰ AMAE, fond 1988, Franța, dosar nr. 373, f. 45.

¹⁶¹ Idem, dosar nr. 372, ff. 66-67. Ziaristul dorea să facă un reportaj despre „actualitatea politică, economică și culturală din România, precum și politica externă a țării noastre” (ACNSAS, fond Microfilme, FI/București, dosar nr. 239807, f. 13).

însoțit de colegul său de la „Scânteia”, Romulus Căplescu, și de un dispozitiv alertat de Direcția a III-a: fileuri, microfoane și aparatură foto/video în cameră¹⁶², ofițeri pregătiți să amplaseze scrumiere și vase pe mesele din restaurante, pentru a înregistra discuții, „interlocutori corespunzători” și „surse loiale” din Agerpres și din celelalte instituții, pentru a-l influența pozitiv etc.¹⁶³.

Ziaristul a fost reținut, în seara de 22 septembrie, după ce a ieșit de la domiciliul opozantei Mariana Celac, dus la o secție de Miliție și anchetat de mai mulți ofițeri din Direcția a III-a¹⁶⁴, care au refuzat să se prezinte și să-i permită un telefon la ambasadă. Bocev a susținut că „are dreptul ca în afara programului organizat să discute cu diplomați acreditați la București și cetățeni români” și că a venit în România cu bune intenții¹⁶⁵. I s-au reținut agendele cu însemnări personale¹⁶⁶, iar a doua zi, la Agerpres, i s-a comunicat că agenția îi retrage sprijinul, pe care nu i-l va mai acorda nici în viitor, și că „șederea sa în continuare în România este indezirabilă”¹⁶⁷ (deși nu exista o decizie oficială în acest sens).

La Paris și la București, diplomații francezi și români au dezbătut „afacerea Bocev”, în timp ce ziaristul publica, aproape zilnic, articole despre România¹⁶⁸. De ambele părți se invocau acordurile internaționale. Francezilor, care susțineau că libertatea presei era garantată, li se răspundea că era vorba, de fapt, de încălcarea legilor României și de amestec în treburile interne¹⁶⁹. La 3 octombrie 1988, Pierre Bocev a obținut o audiență la Ambasada RSR din Paris, pentru a cere să i se restituie agendele personale, prilej cu care a făcut o pledoarie pentru libertatea presei: „nici un ziarist occidental din Franța, SUA, Marea Britanie sau RFG nu se deplasează în țări ca Uniunea

¹⁶² Una dintre măsurile preconizate de Direcția a III-a pentru „asigurarea unui control de securitate eficient și asigurarea activităților de prevenire necesare” era „selecționarea” unei surse, femeie de moravuri ușoare, cu ajutorul căreia să se obțină „date compromițătoare” cu care ziaristul să fie șantajat (pe scurt spus, obținerea unor fotografii din timpul întreținerii relațiilor intime în camera de hotel) – *ibidem*, f. 20. Intenția nu s-a materializat.

¹⁶³ *Ibidem*, ff. 18-20.

¹⁶⁴ Mr. Stănescu Gabriel (șeful Serviciului 1), mr. Nicoară Sorin (din Serviciul 1), cpt. Chirindel Alexandru (din Serviciul 9), lt-col. Dumitrescu Iosif (din Serviciul 14) și mr. Călugăru Nicolae (din Unitatea Specială „T”, „care a asigurat translația) – *ibidem*, f. 48.

¹⁶⁵ *Ibidem*, f. 48-49.

¹⁶⁶ Direcția a III-a a studiat agendele și a sesizat pericolul: conținea informații pe care ziaristul ar fi urmărit să le interpreteze denigrator (discuții cu diplomați și Mariana Celac), rezultau legăturile cu Europa liberă și erau notate numele unor „persoane cunoscute cu probleme de securitate” (Radu Filipescu, Doina Cornea, Gabriel Andreescu, Mira Moscovici, Dan Petrescu, Mihai Stănescu) și a unor diplomați străini (*ibidem*, ff. 50-51).

¹⁶⁷ *Ibidem*, f. 68.

¹⁶⁸ Articolele publicate de Pierre Bocev în „Le Figaro”: *România – trimisul special al lui „Le Figaro” interpelat* (26 septembrie), *România – București, capitala raționalizării. Oameni disperăți își dispută ardei...* (28 septembrie), *România – crearea omului nou. Lansând programul de urbanizare forțată a satelor, Ceaușescu vrea să transforme mentalitățile și tradițiile unui întreg popor* (29 septembrie) (*ibidem*, ff. 114-119v). „Afacerea Bocev” a fost prezentată și în mai multe emisiuni ale posturilor de radio care emiteau în limba română (Europa liberă, „Vocea Americii”, Radio France International etc.) – *ibidem*, ff. 87-111.

¹⁶⁹ AMAE, fond 1988, Franța, dosar nr. 373, ff. 66-68.

Sovietică, Polonia, Cehoslovacia fără a dori să discute cu «disidenții», întrucât nu se poate mulțumi numai cu întâlnirile și punctele de vedere oficiale. În convingerea sa, aceasta corespunde în întregime conceptului său de libertate a presei și informației”. Însărcinatul cu afaceri *ad interim* al României, Valeriu Tudor i-a răspuns, inocent, că dacă nu a fost de acord cu întâlnirile stabilite de Agerpres, putea să ceară completarea programului cu alte întrevederi, dar că el, de fapt, a mers în România cu păreri preconcepute și nu a făcut altceva decât să caute să-și documenteze aceste idei¹⁷⁰. Pentru a încheia discuțiile, la sfârșitul aceleiași luni, la Protocolul MAE a fost convocat atașatul de presă al Ambasadei Franței, Yves Lorvellec, pentru a i se comunica răspunsul la un protest verbal. Ziaristul a fost acuzat că a venit în țară numai pentru a se întâlni cu persoane „ostile”, că a folosit abuziv ospitalitatea oferită și că a dovedit „o regretabilă lipsă de probitate și demnitate profesională”, discutând cu persoane care i-au prezentat situația denaturat și alarmist. Pentru că agenda ziaristului „conține date și informații a căror publicare ar aduce prejudicii” României, „este evident” că aceasta nu putea fi restituită¹⁷¹.

Interdicțiile impuse publiciștilor străini au continuat. În ianuarie 1989, ziarele „Libération” și „Le Monde” au protestat public împotriva expulzării din România a trimișilor lor și au difuzat o declarație despre necesitatea accesului liber la informații. Din cauza respingerii cererilor de viză, cele două redacții recunoșteau că angajații lor recurgeau la vize turistice, pe care le obțineau dacă nu erau cunoscuți în evidențele Securității, iar în România munceau „în condiții de cvasi-clandestinitate”. Pentru că li se interzicea să-și aleagă interlocutorii, ziariștii erau „arestați, anchetati și în final invitați să părăsească țara, ca indezirabili”, notițele și înregistrările făcute în România erau confiscate, iar cei cu care discutaseră riscau să fie trimiși la închisoare. Occidentalii invocau documentele internaționale, „care garantează libertatea de informare și deplină securitate a ziariștilor”, și la deontologia profesională („ziariștii francezi refuză orice alt criteriu decât al realității constatate de ei înșiși”), protestând împotriva nerespectării de către România a acestor documente și a „interpretărilor date activității lor”. Cereau autorităților române „să li se permită accesul liber în România ca și în celelalte țări, să poată contacta oameni și să viziteze locuri, să poată să înregistreze observațiile lor, fără teama de a li se confisca instrumentele de lucru”, iar ziariștilor din întreaga lume „să militeze pentru respectarea de către România a obligațiilor internaționale privind activitatea” lor¹⁷².

¹⁷⁰ *Ibidem*, ff. 72-76.

¹⁷¹ *Ibidem*, f. 84.

¹⁷² ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 16328, vol. 2, ff. 291-293.

Concluzii

În perioada regimului comunist și, mai ales, în ultimii ani ai dictaturii lui Nicolae Ceaușescu, informarea cetățenilor prin mass-media se reducea la cultul personalității liderului și prezentarea mincinoasă a „realizărilor” PCR. Contemporani cu „Epoca de aur”, românii nu puteau fi decât mulțumiți de viața care li se oferea și să accepte, din patriotism, sacrificiile cerute de putere, pentru a trece peste perioade mai dificile, în așteptarea mult promisei fericiri a societății comuniste, la care toți trebuiau să contribuie. Singurele breșe în „unitatea de monolit” din jurul partidului-unic o puteau face doar „nebunii”, aventurierii și cei veșnic nemulțumiți, împotriva cărora, în numele poporului, se luau măsuri dure: internarea în spitale psihiatrice, dețința în secții speciale ale penitenciarelor, marginalizarea și excluderea din colective.

Propaganda oficială transmitea mesaje țintite despre interesele străinilor și implicarea lor în „treburile noastre interne”, o „imixtiune” care nu putea avea alt scop decât deturnarea inevitabilului curs al României spre comunism. Din aceste motive, s-a conceput o legislație specială, popularizată intens, care limita la maximum contactele cetățenilor români cu străinii, secondată de ordine secrete ale instituțiilor de forță (Securitatea și Miliția), pe baza cărora orice străin era considerat spion sau capabil să contribuie la destabilizarea regimului. Cei mai suspecti erau jurnaliștii, majoritatea refuzând să răspundă cântecelor de sirenă ale „organelor de protocol”, care încercau să-i înscrie pe liniile trasate de propaganda oficială. Exigența surselor multiple, incluzând opozanții, a făcut și mai de temut activitatea jurnalistică liberă. Cenzura și izolarea erau condițiile cheie ale întreținerii iluziei ideologice.

Prezentarea revoltei muncitorilor de la Brașov și a condițiilor din ce în ce mai precare din România în mass-media internațională a determinat regimul de la București să limiteze și mai mult accesul străinilor în țară, intensificând urmărirea lor informativă, toți jurnaliștii fiind bănuți că erau trimiși de serviciile de spionaj și de „organizații reacționare din exterior” pentru a desfășura „activități ostile”¹⁷³. La aceste operațiuni cooperau ministere, instituții și organizații de partid și de stat, iar dosarele din Arhiva fostei Securități dovedesc eforturile lor comune. De cealaltă parte, jurnaliștii (unii sprijiniți de serviciile secrete ale țărilor lor) încercau să-și adapteze metodele de culegere a informațiilor relevante din România în funcție de metodele de supraveghere ale

¹⁷³ Vezi sinteza Direcției a III-a a DSS din noiembrie 1988 intitulată *Informare cu privire la modul în care se asigură cunoașterea și prevenirea activităților ostile puse la cale prin intermediul corespondenților de presă, radio și televiziune străini* (ACNSAS, fond Documentar, dosar nr. 21801, vol. 30, ff. 272-281)

Securității, unii reușind să scoată din țară materiale deosebit de interesante și de importante, care au contribuit la erodarea regimului.

Bibliografie:

Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (ACNSAS), fonduri:

- documentar, dosare nr.: 123, vol. 9; 7929, vol. 14, 17, 404; 8712, vol. 1, partea 1, partea 13; 13074, vol. 9, 28; 13101, vol. 7, 15; 13906, vol. 3; 16328, vol. 1-2; 21801, vol. 30;
- informativ, dosare nr.: 161987, vol. 1-2; 541409, vol. 1; 541775; 541819, vol. 1-2; 542162, vol. 1-2; 542169; 542177, vol. 1-2; 542481; 686432, vol. 1-2;
- Microfilme, FI/București, dosare nr.: 222204; 236225; 239789; 239807; 240797;
- Ministerul de Interne, Direcția Secretariat-Juridică, dosare nr.: 3635, vol. 6; 3636, vol. 6;
- Rețea, dosar nr. 319260, vol. 1-2.

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), fonduri:

- 1987, Franța, dosare nr.: 8, 9;
- 1987, Italia, dosar nr. 4;
- 1987, RFG, dosare nr.: 1, 7;
- 1988, Franța, dosare nr.: 372, 373.

Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fonduri:

- Colecția Gabanyi, dosar nr. 78;
- CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar nr. 128/1987.

Open Society Archives, HU OSA 300-5-190, Records of the Research Institute of Radio Free Europe / Radio Liberty, Analytic Research Department, Records of Vlad Socor, Brașov 1987, container no. 2.

„Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, partea I, nr. 48, 1 aprilie 1974; partea I, nr. 146 din 20 noiembrie 1974; partea I, nr. 154 din 9 decembrie 1974; partea I, nr. 92, 13 august 1975; partea I, nr. 38, 26 decembrie 1977;

10 ani de la semnarea Actului Final de la Helsinki. Poziția României, considerentele președintelui Nicolae Ceaușescu privind realizarea păcii, dezarmării, securității și colaborării în Europa prezentate de ministrul român al Afacerilor Externe, Ștefan Andrei, la reuniunea din capitala Finlandei, în „Scânteia”, anul LIV, nr. 13355, miercuri, 31 iulie 1985;

Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Securitatea 1948-1989. Monografie*, vol. I, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016;

Dosarul Bručan. Documente ale Direcției a III-a Contraspionaj a Departamentului Securității Statului (1987-1989), ediție îngrijită și studiu introductiv de Radu Ioanid, prefață de Gheorghe Câmpeanu, Iași, Editura Polirom, 2008;

Bony, Jérôme, *Grand reporter. Dans les coulisses de l'actualité*, Paris, Éditions Michalon, 2007

Bručan, Silviu, *Generația irosită. Memorii*, București, Editurile Univers & Calistrat Hogaș, 1992, pp. 168-169;

Copilaș, Emanuel, *Ideologie și politică. Helsinki 1975 și problematica drepturilor omului în România socialistă*, în „Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom L, 2011, pp. 227-247;

Goma, Paul, *Culorile curcubeului '77 (Cutremurul oamenilor)*, București, Editura Humanitas, 1990;

González Aldea, Patricia, *Helsinki 1975. Începutul sfârșitului. Degradarea regimului din România și singularitatea lui în blocul de Est (1975-1990)*, traducere din limba spaniolă de Alexandra Reocov, București, Editura Curtea Veche, 2008;

Ilinca, Alina, Bejenaru, Liviu Marius, *Controlul informațiilor în România socialistă, 1965-1989*, II, în „Arhivele totalitarismului”, anul XV, nr. 56-57, 3-4/2007, pp. 85-98;

Idem, *Regizorii de culise. Șefii Serviciului „D” (Dezinformare) din cadrul Securității*, în „Caietele CNSAS”, anul IV, nr. 1-2 (7-8)/2011, pp. 137-158;

Berindei, Mihnea, *Documente ale CPEx din 1977*, în „Revista 22”, 22.12.2006 (<https://revista22.ro/istorie/documente-ale-cpex-din-1977> (accesat la 22.08.2023));

Țiu, Ilarion, *Politici de ideologizare a mass-media în perioada regimului comunist* - <https://revistasferapoliticii.ro/sfera/173/art17-Tiu.php> (accesat la 16.07.2023);

<https://lege5.ro/gratuit/gyydgms/legea-nr-23-1971-privind-apararea-secretului-de-stat-in-republica-socialista-romania> (accesat la 28.05.2023).

<https://universul.net/video-jurnalitul-bbc-care-a-dezvaluit-lumii-ruptura-din-pcr-cum-a-scos-din-romania-scrisoarea-lui-brucan-si-marturii-despre-revolta-din-brasov/> (accesat la 16.07.2023)

<https://universul.net/banned-from-romania-for-reporting-on-1987-brasov-riots-bbc-journalist-nick-thorpe-greeted-with-plum-brandy-at-border-during-the-revolution/> (accesat la 16.07.2023).